EUROPA

DE AS 36

DE AS

anarcho-socialisties tijdschrift

Zesde jaargang, nr. 36 - nov./dec. 1978

De AS verschijnt vijf maal per jaar, waarvan één keer als dubbelnummer en is een gezamenlijke uitgave van Pamflet en RAM
Jaarabonnement ƒ 12,--; buiten Benelux ƒ 17,50
Los nummer ƒ 2,50 - Bij nabestelling ƒ 3,50
Bestelling ALLEEN door storting op giro 2553850 van Stg. Pamflet-Groningen
Adreswijzigingen bij voorkeur per briefkaart, of per giro (verbeter het adres op de kaart), graag met vermelding van de postkode.
Reklamering beslist met vermelding van de laatste betaaldatum, als aangegeven in uw giro-administratie.
Verlenging van het abonnement door tijdige betaling van de volgende jaargang (uiterlijk 15 februari).
Nieuwe abonnementen gaan in met het eerste nummer van de jaargang, tenzij anders aangegeven bij bestelling.
Redaktie-adres: RAM, Stadhouderslaan 40, Rotterdam-12
Administratie-adres: Pamflet, postbus 1333, Groningen
Redaktiekollektief: Boudewijn Chorus, Anton Constandse, Wim van Dooren, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Wim de Lobel, Simon Radius, Hans Ramaer, Lenicka Roozendaal
Verder werkten mee: Machteld Bakker, Leonie Kwakkelstein, Hein van Schendel (illustraties) en Dolf Schlüter.
Omslag: Taluut

"VERENIGD EUROPA": DE VERLOOCHENING VAN EEN IDEAAL

Het nationalisme heeft in Europa zo'n funeste rol gespeeld dat het volkomen logies is, als er een humane begeerte blijkt te bestaan om staatsgrenzen op te heffen en volkeren in een federatie te verenigen. In die zin heeft het anarcho-socialisme, dat een zeer aktieve funksie heeft vervuld in de antimilitaristiese bewegingen, veel bijgedragen tot het ideaal van verzoening der naties in een wijder verband. Deze konsekwentie was ook een zaak van kultuur en ethiek. Er is ongetwijfeld sinds eeuwen sprake van Europese (niet-nationalistiese) verworvenheden der beschaving, in de Renaissance, in de achttiende-eeuwse Verlichting, in de wetenschappelijke vooruitgang, in de negentiende-eeuwse techniese ontplooiing, in de bewustwording in wijsbegeerte en ethiek, en niet te vergeten in de kunst.

Als men in dezen kon spreken van Europese geschiedenis, zou het dan ook niet mogelijk zijn de ekonomie en de politiek te internationaliseren onder kontrole van de volken zelf, de grenzen steeds meer te likwideren en de verbintenissen tussen groepen van mensen niet alleen te vernauwen, maar ook te herzien? In elk geval paste het immer in de theorie van het anarchisme te hopen op een opheffing der oude tegenstellingen. Men dacht in Europees verband de autonomie te verwerkelijken van "nationale minderheden", maar de "naties" óf onder te brengen in een veel ruimer geheel, óf te vervangen door haar samenstellende delen, óf ze opnieuw te groeperen. Toen in 1863 de Franse anarcho-socialist Proudhon zijn vermaarde boek schreef over het federalisme trok dit sterk de aandacht van bewuste vertegenwoordigers van "onderdrukte minderheden", van pacifisten, van sociaal-voelende idealisten en natuurlijk van de socialisten, die een jaar later (dus in 1864) de Internationale zouden oprichten.
Wat echter sinds de Tweede Wereldoorlog moet doorgaan voor een ideaal van Europese eenheid is daarvan eerder de verloochening dan de verwezenlijking. De naam van *Europese Gemeenschap* wordt namelijk gegeven aan een ekonomies-militair bondgenootschap van staten, die in Europa streven naar de heerschappij, in voortdurende wedijver met de Sowjet-Unie en haar bondgenoten. De organisatie van een "romp-Europa", een verminkt werelddeel dat zwaar bewapend is, en ook nog afhankelijk van de Verenigde Staten, zulk een karikatuur van een Europese federatie moet dan worden verkocht in een kampagne voor "Europese verkiezingen" voor een kwasi-parlement, dat op zijn beurt ook weer een aanfluiting is van de burgerlijke demokratie. Men kan niet genoeg waarschuwen tegen illusies omtrent zulk een kunstmatig bouwsel en tegen het misbruik, voor het belang van gewapende staten, van idealistiese leuzen!

INSTRUMENT VAN DE KOUDE OORLOG

Na de tweede wereldoorlog werd Europa als geografies begrip verdeeld in een Amerikaanse en een Russiese invloedssfeer. Zoals zo dikwijls in de geschiedenis waren de militaire verhoudingen doorslaggevend geweest. Wat nu "ons" Europa aangaat, dit was slechts het gebied ten westen van het "ijzeren gordijn", waarin de Russen niet mochten interveniëren (en dat ook nooit rechtstreeks hebben gedaan) in de hoop dat hun eigen Oosteuropese barrière gerespekteerd zou worden door de atlantiese bondgenoten, die zich in 1949 verenigden in de NATO. Het was Winston Churchill, die de stoot had gegeven tot deze bundeling van krachten tegen de Sowjet-Unie. In de Verenigde Staten en in Zwitserland had hij twee geruchtmakende redevoeringen gehouden om het Westen daartoe op te roepen. De Verenigde Staten namen in 1947 niet alleen West-Duitsland onder hun hoede, maar ook Italië, en in beide landen waren de christen-demokraten de troetelkinderen van de Amerikanen, die de voordelen van de godsdienst terdege wisten te waarderen. In hetzelfde jaar garandeerde Washington de integratie in de atlantiese wereld van Griekenland en Turkije. In vele opzichten werd West-Europa, nadat de Amerikaanse bases daar waren bevestigd, "bezet gebied", wat met name gold voor West-Duitsland. Ook nadat in 1949 de Bondsrepubliek was geschapen, bleef deze een Amerikaanse vazal. De voorrechten van de Amerikaanse troepen in West-Duitsland zijn nl. geenszins in overeenstemming met de beweerde soevereiniteit van de regering in Bonn.
Dat jaar 1949 was ook om een andere reden merkwaardig: het was weer

Churchill die toen in Straatsburg het middelpunt vormde bij de schepping van de Raad van Europa. Dit orgaan is weliswaar vooral een ideologies (ten dele kultureel) trefpunt geworden van voorstanders van Europese samenwerking, maar een agressieve karaktertrek daarvan kwam herhaaldelijk tot uiting. En wat de hoeksteen aangaat van het "nieuwe", d.w.z. gedeelde Europa, namelijk de industriële mobilisatie, deze begon tevens vaste vorm aan te nemen. In 1951 leidde het zogenaamde plan-Schuman tot de oprichting van de Kolen-en Staal-Gemeenschap, die een koncentratie beoogde van de machtigste koncerns. Het was alles Europa, wat de klok sloeg!

Bij dit proces hadden de Fransen nog een positieve rol gespeeld, omdat ze de Duitse ekonomie onder kontrole hoopten te houden. Ze hadden zich echter verschrikkelijk overschat. De Amerikanen bevorderden op bijna schrikbarende manier de wederopbouw van het Duitse kapitalisme, dat al in de jaren na 1950 in Europa de boventoon begon te voeren. De Fransen werden daarop schichtig. De herbewapening van West-Duitsland, als bondgenoot van het Westen tegen de Sowjet-Unie, werd steeds meer een eis van Amerikanen en Britten. Van 1952 tot 1954 werd op Frankrijk zware druk uitgeoefend, om die Duitse "wedergeboorte" mogelijk te maken doordat alle leden van de Kolen-en Staal-Gemeenschap (Frankrijk, Duitsland, Italië en de drie Benelux-staten) hun troepen zouden inbrengen in één Westeuropese strijdmacht. Daartoe werd een Europese Defensie Gemeenschap ontworpen. Op het laatste ogenblik, in 1954, weigerde Frankrijk echter deze stap te doen, omdat dan niet alleen de Duitse ekonomiese oppermacht, maar ook de militaire suprematie van de Bondsrepubliek een feit zou zijn.

De Franse weerstand werd echter binnen twee jaar gebroken. In 1955 stond het al vast, dat West-Duitsland weer een militaire mogendheid van betekenis zou worden. Het moest tot de NATO toetreden. De Fransen berustten, in de tijd dat Mendès-France (die ook Indo-China had moeten prijsgeven) hun premier was. Hoevele Europese instellingen waren er nu al niet! De Raad van Europa; de Kolen-en Staal-Gemeenschap en een militaire Westeuropese Unie, ook van Frankrijk, Italië, West-Duitsland en Benelux, maar waartoe nu ook de Britten behoorden, toegetreden om zogenaamd te voorkomen, dat de Fransen in een hoek zouden worden gedrukt door de Duitsers. Wat overigens toch gebeurde. In het kwasi-verenigde Europa onderhouden thans de West-Duitsers het machtigste en best-uitgeruste leger, een half miljoen manschappen met de meest moderne bewapening, al moeten ze dan hun kernwapens ontlenen aan de tweehonderdduizend Amerikanen, die met de Duitsers geheel West-Europa kontroleren. Wat dit aangaat kan men zeggen, dat het min of meer verenigde Europa een Amerikaanse invloedssfeer is, waarin de Bondsrepubliek het sub-imperium vormt dat de Amerikaanse hegemonie (tegenover de Sowjet-Unie) moet bevestigen. En wie er nu ook in Bonn regeren, christenen, liberalen of socialisten (maar wat zeggen "namen" nog?) deze situatie is kenmerkend voor het huidige "verenigde Europa".

DE EUROPESE GEMEENSCHAP

Doordat de NATO een overwegend Europese alliantie was, onder Amerikaans opperbevel, kon de militaire konsolidatie als voltooid worden beschouwd. Weliswaar heeft Frankrijk in 1966 bepaald, dat het zijn troepen niet integreert in de NATO onder Amerikaans kommando, maar het is van die NATO een betrouwbaar westers lid.

In 1956 echter scheen de Franse bourgeoisie, immer bevreesd voor Duitse oppermacht, weinig geneigd ook op ekonomies terrein haar lot te verbinden aan de Duitse nijverheid. En men sprak van Frans nationalisme. Later, toen generaal de Gaulle president was geworden, kwam zijn term "het Europa der vaderlanden" in zwang, alsof er nog een mogelijkheid bestond voor werkelijke nationale onafhankelijkheid. In 1956 had men evengoed kunnen zeggen, dat de toenmalige Fransen een "Europa der vaderlanden" wilden. Maar ze moesten wel onder het juk door, want hun eigen bourgeoisie was reeds lang een onderdeel van een internationaal atlanties kapitalisme. En dus werd in 1957 het verdrag getekend van Rome, ter schepping van de Europese Ekonomiese Gemeenschap, een markt van de trusts en de kartels, en na eindeloze fuseringen een produktie- en afzetgebied van de multinationale ondernemingen. Toen in 1958 de EEG begon te funksioneren - met daarbinnen de later geheel geïntegreerde Kolen-en Staal-Gemeenschap, en een (mislukte) Atoomgemeenschap - toen was het Europa van de militaire en ekonomiese koncentratie een feit geworden. Door de opneming daarin van Engeland, Denemarken en Ierland, de uitbreiding van zes tot negen landen in 1973, is dit blok nog vergroot. Het is met dit Europa, dat we te maken hebben. Het is geen federatie van vrije volkeren, maar van zwaar bewapende industriële staten. Het is niet socialisties, maar kapitalisties. Het is een onlosmakelijk deel van de atlantiese wereld, die de machtigste ekonomiese en militaire eenheid vormt ter wereld, en die door voortgaande politieke en ekonomiese kolonisatie (al heet dit niet meer zo) een hoger gemiddeld levenspeil kan handhaven dan elders het geval is.
Bij het verdrag van Rome in 1957 zijn twee belangrijke koncessies gedaan aan de Fransen, die al een kater hadden van de Westduitse herbewapening en het "Wirtschaftswunder" van de oosterburen. Een van die koncessies bleek wonderwel te passen in de latere atlantiese politiek. De koloniën van Frankrijk, België, Italië en Nederland werden "geassocieerd" met de EEG. En dit betekende dat ook na hun politieke "ontvoogding" deze gebieden, met name in Afrika, konden rekenen op financiële en politieke steun, mits ze binnen het kader van West-Europa bleven. De Fransen hadden steeds de droom gevoed van een soort "Eurafrika", en daarvoor hadden ze de Gemeenschap gemobiliseerd. Thans, twintig jaar later, nu ook de Britse Afrikaanse gebieden onder dit statuut vallen, is het nog opmerkelijker, hoezeer "de tweede kolonisatie van Afrika", met zeer aktieve Franse deelneming en Amerikaanse ruggesteun door de schepping van de EEG is bevorderd. De prowesterse, gewoonlijk korrupte en militaire regimes die in vele Afrikaanse landen bestaan en die soms direkte militaire steun ontvangen (Marokko, Tsjaad, Zaïre, om er enkele te noemen) bestaan dankzij het "Eurafrikaanse ideaal". We ontkennen niet dat deze situatie aan West-Europa ook geld kost, maar dit wordt uitgegeven in de hoop op de blijvende beschikbaarheid van grondstoffen, goedkope arbeidskrachten, afzetgebieden en strategiese voordelen.
Een tweede koncessie aan Frankrijk, in 1957 gedaan, is ook voor dit Europa negatief gebleken. Ze is vervat in het agrariese beleid, op basis van een ongezonde bescherming van landbouw en veeteelt. Men weet dat dit beleid hierop neerkomt dat de regeringen zich verplichten, de meeste agrariese produkten tegen gegarandeerde prijzen op te kopen, als ze op de vrije markt onvoldoende konsumenten vinden. Het prijspeil der levensmiddelen is hoog, de produktiekosten zijn veel

meer opgeschroefd dan op de wereldmarkt ooit kan worden bedongen. En wat binnen de EEG niet wordt verkocht moet met grote verliezen daarbuiten worden aangeboden. Aangezien twintig jaar geleden de Franse boerenstand en de beschikbare grond, veel omvangrijker was dan in andere EEG-landen stond het vast, dat Frankrijk het meest zou profiteren van de produktiviteit van zijn boeren. Ze zijn niet alleen verzekerd van goede prijzen, maar ook van velerlei andere soorten van steunverlening. De grootste verliezers in dit systeem zijn West-Duitsland en Engeland, die het leeuwenaandeel van de verliezen (miljarden per jaar) moeten dekken. Een nevenverschijnsel is, dat de kleine boeren weliswaar een behoorlijk bestaan hebben, met hoge investeringshulp om zoveel mogelijk te produceren, maar dat de grote boeren met hun massaproduksie al vele malen miljonair zijn geworden. Mede door de huidige depressie schijnt dit stelsel echter niet lang meer houdbaar te zijn.
Wie zijn van de schepping van dit soort Europa de grote profiteurs geweest? We kunnen geenszins ontkennen dat deze koncentratie van macht allerlei baten heeft afgeworpen voor de "gemiddelde" burger. De kapitalistiese verzorgingsmaatschappij en de burgerlijke demokratie bieden voordelen, die niet gekleineerd mogen worden. Tegenover sociaal-reaksionaire en fascistiese tendensen worden welstand en vrijheden dan ook terecht verdedigd. Maar welke waarde heeft dit bouwsel voor de toekomst? Het overheersende kapitalisme verkeert in een diepe krisis. De kans op een oorlog, en op de volkomen verwoesting van

het gehele werelddeel, is levensgroot aanwezig. Wie zou nog in staat zijn dit "verenigd Europa" te idealiseren?

EUROPESE ALLIANTIE

Nu hebben alle genoemde Europese organisaties hun "parlementen". Ook wat dat woord betreft is er sprake van misleiding, want zelfs met de burgerlijk-demokratiese medezeggenschap heeft zo'n "raadgevende vergadering" weinig te maken. Een aantal parlementsleden uit de deelnemende landen komt bijeen om te praten over de desbetreffende "gemeenschap": de NATO, de Westeuropese Unie, de Raad van Europa, de Ekonomiese Gemeenschap. Er wordt echter in de kranten steeds minder aandacht aan geschonken. Het is nu de EEG, die haar "parlement" meer betekenis zou willen geven door de leden ervan rechtstreeks te laten kiezen. Hier echter heeft men met demagogie te doen. Wie worden er rechtstreeks gekozen? Lieden, die een groot inkomen krijgen, minstens zestigduizend gulden per jaar *belastingvrij* plus allerlei toeslagen wegens verblijf in Brussel, Luxemburg of Straatsburg, terwijl ze in de aanvang in een aantal gevallen ook nog leden van een nationaal parlement zouden kunnen zijn.
En waarover praten ze dan? Over besluiten, die al genomen zijn door de Raad van ministers in Brussel. Die ministers zijn op zijn hoogst verantwoording verschuldigd aan hun nationale parlementen, die overigens nog nooit een minister hebben laten vallen op hetgeen hij in Brussel deed. Er zijn een reeks van inter-gouvernementele besluiten, wetten of afspraken; er is een uiterst duur betaalde Europese burokratie met een wanstaltige staf. Dit alles overwoekert zodanig de zogenaamde Gemeenschap dat een kwasi-Europees parlement nog machtelozer is dan in vele gevallen een nationaal parlement al is. In theorie zou zo'n assemblee de begroting kunnen afkeuren van de Europese Kommissie. Deze is echter geen "regering", maar een instrument en hoogstens wilsuitvoerder van de Raad van ministers. Het praten is dus een slag in de lucht. En dan is het aantal onderwerpen nog zeer beperkt, want die betreffen niet Europa in ruime zin, maar slechts de ekonomiese sfeer van de Europese Gemeenschap van negen landen! Men kan gemakkelijk berekenen, wie en wat er buiten valt.
Het zou een goede taak en zaak zijn te pleiten voor een Europese federatie van volkeren uit oost en west, ontwapend, vrijheidlievend, en socialisties. Wat thans wordt aangeboden als "verenigd Europa" is een militair-ekonomiese alliantie van negen staten. En ook als het aantal deelnemende staten toeneemt zal dât Europa een bondgenootschap blijven met een zeer grote macht van militaire organisaties en multinationale bedrijven. Dit is veeleer een bedreiging dan een vredelievend ideaal.

Anton Constandse

BEVRIJDING

Medio januari verschijnt een bundel opstellen van Clara Meyer Wichmann, samengesteld en ingeleid door Hans Ramaer en Thom Holterman. Zie fondslijst pagina 32.

HET EUROPESE PARLEMENT: EEN SAMENWEEFSEL VAN VERDICHTSELS

Het ziet er naar uit dat volgend jaar het kiezerskorps wordt opgetrommeld om het Europese Parlement (EP) te gaan samenstellen. Dit parlement zal volgens het klassieke patroon van Westeuropese parlementen werken. Daar wordt mee bedoeld dat de leden ervan verdeeld zijn over fraksies van politieke partijen, die de basis vormen voor het parlementaire werk. Alle hoofdstromingen in Europa zijn erin vertegenwoordigd: socialisten, christen-demokraten, liberalen en kommunisten. En als het aan de Nederlandse kiezer ligt zal ook een parlementaire splinter als de PPR aanwezig zijn. Velen koesteren de hoop dat er een nieuwe mogelijkheid zal ontstaan invloed uit te oefenen op de aard en de richting van de Europese samenwerking. Leo Jansen van de PPR gaat in die verwachting ver. Hij denkt aan de kontroleerbaarheid door middel van zo'n parlement van de machten die Europa beheersen. Heeft die hoop enig werkelijkheidsgehalte?

Waardoor wordt het Europese krachtenveld ondermeer bepaald? Onomwonden vinden we in een advies van enkele zittende PvdA Europarlementariërs: "Prestige is hier belangrijker dan efficiency" (hetgeen zij overigens wensen te bestrijden). Met deze uitspraak wordt verwezen naar het feit dat enkele landen touw trekken om de vestiging van verschillende organen. Wat is er loos? Vele miljoenen guldens moeten de Europese belastingbetalers *extra* betalen, omdat 1e) Luxemburg wil dat bij haar het sekretariaat van het EP gevestigd blijft, 2e) Frankrijk (Straatsburg) de plenaire zittingen ervan niet kwijt wil raken, en 3e) België Brussel als vergaderplaats voor kommissie- en fraksievergaderingen niet op wil geven. Om reden van doelmatigheid (efficiency) lijkt het handig om in enige plaats in Europa de hele staf voor het parlementaire werk onder te brengen. Brussel lijkt een geschikte plaats daarvoor. Maar niet verstand en wel prestige beheerst de diskussie. Als dit zo ligt op een feitelijk ondergeschikt punt, mogen we dan verwachten dat in het EP de gedachtenbepaling fundamenteel anders ligt? Mogen we bovendien verwachten dat het in het EP anders toegaat dan in bijvoorbeeld het Nederlandse parlement? Daar valt het op dat een parlementariër door gezapigheid heen dramt, en geen tijd zegt te hebben voor lulverhalen (De Volkskrant, 3-11-78)...
Ging het hier nog om gezapigheid, op de zelfde dag werd gekonstateerd dat het parlement door de rooms-liberale koalitie werd geminacht. Wie de kranten erop bijhoudt kan weten dat de buitenlandse Van Agten en Wiegels een nog harder, grover spelletje parlementaire minachting spelen. Daarbij zal, evenzo als Van Agt dit deed, de vakbeweging op zijn plaats worden gezet met behulp van redeneringen die bol staan van misleiding en machtsarrogantie (De Volkskrant, 1-11-78).

AUTORITAIR-CENTRALISTIES STELSEL

De invloed van 'de' parlementariër is meer en meer op een fiksie gaan berusten. Daarmee is de invloed van de kiezer evenzeer tot nul teruggebracht. Aan die zelfde kiezer wordt nu gevraagd om nog verder weg

zittende, even onmachtige parlementariërs aan een zetel te helpen. De PPR-er Leo Jansen stimuleert dit zelfs met een drogreden, dat er --door het direkt kiezen van het EP-- een grotere band zal gaan bestaan tussen de mensen die gekozen zijn en de kiezers, want die gaan van de gekozenen natuurlijk wat verwachten (De Nieuwe Linie, 1-11-78). Doen dat die kiezers ten opzichte van de parlementariërs in de nationale parlementen ook al niet? En wat komt daarvan terecht in een stelsel dat werkt 'zonder last van of ruggespraak met hen, die benoemen', zoals onze Grondwet dit fraai uitdrukt. Laten we eens zien om wat voor een stelsel het met betrekking tot het EP gaat.
Hebben we met het EP met een parlement in de bekende zin te maken? Is het bijvoorbeeld het hoogste wetgevende orgaan? Wordt het EP soms het hoogste wetgevende orgaan als het dat nog niet was? Om duidelijk te maken waar het omgaat, moet nu een deel van de bestuurlijke struktuur van de Europese Ekonomiese Gemeenschap (EEG) worden geschematiseerd. Het gaat daarbij om vier organen, te weten de Raad van Ministers (Raad), de Europese Kommissie, het Europese Parlement (EP), het Hof van Justitie (Hof). Deze werken alsvolgt op elkaar in. De Raad kan meestal slechts op voorstel van de Kommissie een beslissing nemen. Hoewel het een besluitvormend orgaan betreft in prakties alle belangrijke zaken die onder verschillende Europese verdragen vallen, kan ze die beslissing pas nemen als de Kommissie een en ander als voorstel heeft aangedragen. Die Kommissie, als dagelijks bestuur van de EEG, dient het initiatief te nemen tot de meeste besluiten. Zij werkt voorstellen uit als aanzetten tot gemeenschappelijke beleidsvormen. Deze zendt zij ter advies naar de Raad en het EP. Het EP blijkt in deze opzet louter een adviserend orgaan te zijn. Het Hof tenslotte waarborgt de naleving en interpretatie van de EEG-verdragsregels. Het direkt verkiezen van het EP gaat in deze opzet nog geen komma wijzigen.
Wat valt in deze struktuur op? Dat niet het parlement, dus de zogenaamde volksvertegenwoordiging, het belangrijkste orgaan is, maar de Kommissie, met in haar kielzog de Raad. Aan deze Raad hebben de nationale parlementen op het gebied van de Europese wetgeving bevoegdheden afgestaan, zonder evenwel daar in het EP weer greep op te krijgen. Het betreft hier een autoritair-centralistiese struktuur, die ondanks de direkte verkiezing van het EP in stand blijft. Die 'direkte verkiezing' heeft louter en alleen een ideologiese, legitimerende funksie, namelijk het autoritair-centralistiese karakter van het maatschappelijk bestel te verhullen. Met de term parlement, waarover in een samenweefsel van verdichtsels wordt gesproken, wordt gewerkt om kiezers te bewegen tot het afgeven van een stem. In strafrechtelijke zin zou dit bedrog heten. Nationale overheden zijn helemaal niet van plan om de bevolking meer zeggenschap te geven in de gang van zaken. Anders zou er wel iets aan de kontroleerbaarheid van bijvoorbeeld de Raad van Ministers zijn gedaan, hetgeen een veel minder vergaande maatregel is. Zo zouden de nationale parlementen hun minister die in deze Raad zit meer kunnen kontroleren. De ministers zouden tot vooroverleg met de Kamer moeten worden gedwongen. Dat alles bleef en blijft na. Maar die zelfde minister heeft in Nederland wel vooroverleg over sociaal-ekonomiese aangelegenheden via de Sociaal Ekonomiese Raad (SER) en andere korporatistiese organen, zo is op te maken uit hetgeen een Nederlandse Eurospecialist beweert. Terecht merkt deze vervolgens op dat niet moet worden vergeten dat op

Europees nivo het socialisme geen toonaangevende kracht is en dat er geen Europese arbeidersbeweging bestaat. Het zijn dan ook de multinationale ondernemingen die ondermeer in de Europese Kommissie hun natuurlijke bondgenoot vinden. Hun kracht ligt in ondoorzichtige, autoritaire strukturen en de Kommissie, als kliché daarvan, speelt hier op in. Zonder verwondering kan dus worden vastgesteld dat het vooral konservatieve krachten zijn die aandringen op direkte verkiezing van het EP. Zij stimuleren daarmee een verhullende rechtvaardiging van een vervolgens onkontroleerbare gang van zaken elders in de bestuursstruktuur. We krijgen demokratisering verkocht en worden opgescheept met een tand- en nagelloos parlement, dat die naam niet eens verdient: het is niet en wordt niet het hoogste wetgevende orgaan.
Houdt deze negatieve kijk op het EP in dat vanuit anarcho-socialistiese hoek verzet moet worden aangetekend tegen een federatief Europa? Deze vraag kan ontkennend worden beantwoord als op de volgende wijze de term 'federatief' wordt ingevuld.

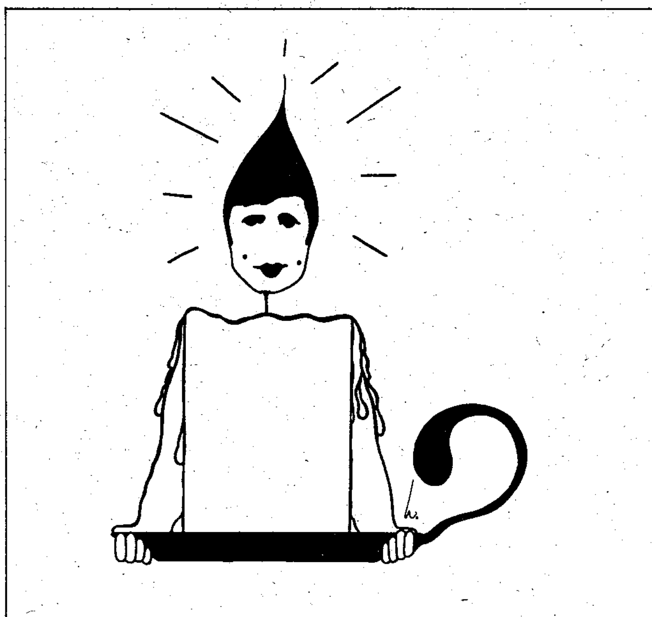
FEDERALISME

In het gewone spraakgebruik drukt de term federalisme tenminste uit dat burgers in een federale staat door twee rechtsmachten worden beheerst. De ene is die van de 'bondsregering', de andere die van de 'deelstaat'. In dit geval wordt wel gesproken van een *bondsstaat* In een dergelijke staat (bijv. West-Duitsland) bestaat er een direkte band tussen het geheel en de individuele burgers, maar tevens behouden de deelstaten zelf bevoegdheden, die niet in de grondwet aan dat geheel, de bond, zijn overgedragen. Een verdergaande regeling kent de *staten-bond*. Dit betreft een verbond van onafhankelijke provincies, waarbij er géén direkte band bestaat tussen het geheel en de individuele burgers. De Hollandse republiek van de Zeven Provinciën kende een dergelijke konstruksie. Deze bestond tot 1814, en haar geboorte vierhonderd jaar geleden zal volgend jaar worden gevierd. Maatschappelijk-organisatories kan in deze statenbond een anarchisme avant-la-lettre gezien worden. Het volstrekte tegendeel van de staten-bond is de *eenheidsstaat* waarin wij nu leven. Alle bevoegdheden zijn in handen van de centrale overheid gekoncentreerd. Sommige taken is de centrale overheid bereid af te stoten, hetgeen onder verschillende benamingen als dekoncentratie of decentralisatie wordt aangeboden.
Het federalisme waarvan bij een bondsstaat en staten-bond sprake is wordt als een bestuurlijke techniek gezien om machtsmisbruik door de overheden te bemoeilijken. Daartoe wordt macht opgedeeld en aan konkurrerende eenheden (deelstaten ten opzichte van de bondsregering) toevertrouwd. Een dergelijke opvatting over federalisme kan ook in kapitalistiese kring worden gehuldigd.
De vorm van federalisme die in verschillende anarchistiese programma's verschijnt, en waarvan Proudhon als een van de grondleggers gezien mag worden, is een geheel andere. Terecht is dan ook opgemerkt dat het federalisme in zulke programma's niets gemeen heeft met die van de federalistiese staten, en wel omdat zij er eerder een ontkenning van is. Als ik die programma's onder een gemeenschappelijke noemer breng, zou ik zeggen dat het telkens gaat om de zogenaamde dubbele interkommunale verbinding. Daar is het volgende onder te verstaan.
Als basis van de maatschappelijke organisatie wordt de gemeente ge-

nomen, zoals mensen die zelf vormen. De gemeente verschijnt in die organisatie als kommunaal knooppunt in een netwerk van federatieve verbanden. Een aantal gemeenten in een regio heeft daarvoor tot de oprichting besloten van gewesten, die zich eveneens federeren tot provincies. De gemeenten, gewesten, provincies en nog grotere verbanden zijn evenzovele knooppunten in het maatschappelijk-organisatoriese netwerk. Wat opvalt is dat de kleinere knooppunten tot de inrichting van grotere knooppunten besluiten, en niet andersom. Er komt daarmee een opdrachtlijn te lopen van de kleinere instellende organen naar het grotere ingestelde orgaan. De opdrachtlijn gaat nu lopen van het lagere nivo naar het hogere, in tegenstelling tot het model, dat zich als een spinneweb laat visualiseren, van waaruit gebruikelijk wordt gewerkt, en dat ook het Europese verband gaat beheersen.
De struktuur van het federatieve netwerk laat zich daarentegen visualiseren door de plaatsing van raten in een honingraat. Hier is sprake van nevenschikking. Elke raat is even belangrijk en bezit een relatieve autonomie. De anarchistiese sociale orde laat zich struktureren naar een decentraal, federatief honingraatmodel. Hiermee vindt een verwerping plaats van het zogenaamde centralistiese spinnewebmodel. waar van onderschikking sprake is door het wegvallen van de relatieve autonomie van de samenstellende delen van het web.
Duidelijk zal zijn dat hier nog slechts gesproken is over het naar gebied (territoir) bepaalde federalisme. Daarnaast bestaat er nog het sociaal-ekonomies, of wel funksioneel bepaalde federalisme, dat de andere helft van de sociale orde struktureert. Bij dit laatste gaat het om de organisatie van het gehele produksiestelsel, dat in beheer is bij de organisaties van de arbeiders, zoals de arbeidersraden in de fabrieken en de industrieraden. Dit zijn evenzovele voorbeelden van knooppunten in het funksioneel bepaalde federalisme.

DUBBELE INTERKOMMUNALE VERBINDING

Twee lijnen laten zich nu trekken, de territoriale en de funksionele lijn, waarop vele knooppunten voorkomen. Deze twee lijnen komen op sommige momenten om tal van redenen bij elkaar. Een van de redenen is dat in de beschreven orde de regel geldt, dat de algemener samengestelde --territoriale-- organen op de verschillende nivo's (gemeenten, provincies) in principe bepalen wåt er geproduceerd wordt. Hoe de produktie plaats vindt, wordt beslist in de verschillende knooppunten op de funksionele lijn.
Bepalen we ons tot het laagste nivo van de maatschappelijke organisatie dan vinden we een verbinding tussen de territoriale en de funksionele lijn op gemeentelijk of wel kommunaal nivo. Een kommunale verbinding dus. Maar er worden nog andere verbindingen gelegd, namelijk die tussen gemeenten onderling, dat wil zeggen op *inter*kommunaal nivo. Zo ontstaan door federalisatie de opeenvolgende knooppunten, waarbij anarchisten zich dit --in zijn uiteindelijke vorm-- immer gedacht hebben als een wereldomspannend netwerk.
Een soortgelijke federale verbinding wordt voorgesteld tussen de industrieraden van het kommunale nivo. Hier is met andere woorden sprake van twee, dus dubbele, verbindingen van verschillende soorten organisaties, opgebouwd vanuit het kommunale nivo. Voorstanders van dit type sociale orde worden ook wel 'integrale' federalisten genoemd. Hetgeen zij voorstaan laat zich vatten in de samengestelde term: dubbele interkommunale verbinding.

Uit alles blijkt dat het verenigd Europa, waarnaar gestreefd wordt niet naar de struktuur van de dubbele interkommunale verbinding wordt opgezet. De kritiek erop van anarchistiese kring zal dus niet uit (kunnen) blijven. Het is overigens goed te beseffen dat kritiese geluiden, op ontwikkelingen met betrekking tot het EP zoals hier geschetst, niet alleen uit anarchistiese kring komen. Ook in een burgerlijke klub als de PvdA wordt fundamentele kritiek geleverd, die --dat hoeft geen betoog-- niet overgenomen wordt door PvdA-regenten, die door een meerderheid gevolgd worden. De Europese Beweging wordt door die regenten niet als een a-politieke relikwie gezien. Zij noemen het Europees Parlement geen demokratiese facade voor autoritaire besluitvorming, wat de PvdA-kritici wel doen.
Uit de gang van zaken zal blijken, zeggen deze kritici, dat het bij het EP vooral zal gaan om legalisatie (wettiging) van Europese politieke macht van West-Duitsland, waarmee de politieke wensen van de Verenigde Staten worden veilig gesteld. Tot besluit kan ik in dit verband niet nalaten er op te wijzen dat Proudhon reeds omstreeks 1860 in zijn "Over het federatieve principe" ...een federatie van Europese staten met een Kongres waarin de kleine staten worden overheerst, heeft afgewezen als een alliantie die spoedig na interne strijd tot een grote Europese macht zal uitgroeien. Dat kan inderdaad niet het doel zijn waarnaar in anarchistiese kring wordt gestreefd.

Thom Holterman

SPANJE ANNO 1978: EEN EUROPEES LAND

Franco is dood dus Spanje is demokraties dus hoort Spanje in Europa thuis. Zo eenvoudig ligt het toch niet? Helaas zo eenvoudig ligt het wel. Maar wat is, vandaag de dag, een demokratie?
"España mañana, Sera republicana!" (morgen zal Spanje een republiek zijn) riepen de linkse demokraten, socialisten en kommunisten, een paar jaar geleden na de dood van Franco. Maar thans is de demokratie belichaamd in de Koning, het parlement en de nieuwe konstitutie.

In Franco's tijd gingen er over de huidige koning grapjes rond als de volgende. Een beroemde zanger wil de grens over maar heeft geen papieren bij zich. Hij zegt zijn naam en de douanemensen antwoorden, goed laat maar eens horen of je zingen kan. Hij geeft enige aria's ten beste en mag doorgaan. Er komt een even beroemde stierenvechter, zonder paspoort. Je lijkt op hem, zegt de douane, maar demonstreer maar eens je beroemde wendingen. Prima, hij kan door. Dan komt een volkomen onbekende. Ik ben Juan Carlos, de toekomstige koning, en ik heb mijn paspoort vergeten. Tja, dat kan iedereen beweren, kan je iets doen om het te bewijzen? De man denkt lang en diep na. Ik kan helemaal niets, maar misschien kunnen we Franco bellen? Ga jij maar door, zegt de douane, je bent het.
Thans heeft deze Juan Carlos niet alleen zijn koningschap, maar ook de erkenning ervan, en dat op alle mogelijke manieren. Ten eerste van de monarchisten die heel lang zijn vader als de wettige monarch beschouwden. Ten tweede van het Franquïsme want er is in Spanje niets gebeurd dat een legale breuk met het verleden inhield. Alle veranderingen - de regering Suarez, de verkiezingen, het herstel van de parlementaire demokratie, de vrijheid van meningsuiting, de nieuwe grondwet, het referendum erover - het voltrok en voltrekt zich allemaal binnen de juridies-legale vormen die in Spanje bestonden. Het betekent ook dat het apparaat van het Francoregime, de bureaukratie, leger, politie, veel politieke burgerlijke funksionarissen geheel in takt is gebleven. Niemand is ontslagen, laat staan vervolgd, voor daden in het verleden bedreven. Het betekent ook dat het "schema" dat de anti-Francokrachten, de demokraten binnen en buiten Spanje, in hun hoofd hadden, volslagen waardeloos bleek. Men had gerekend op een breuk, een val van de Franquietiese regering door verzet, een algemene werkstaking b.v., dan een voorlopige regering die de konstitutie zou opstellen en misschien een referendum koning of republiek. Het liep anders en de republikeinen staan allen achter het nieuwe parlementair-monarchale systeem. De handkus van de kommunist Carillo aan de koningin was een politieke daad. Iemand die een kongres van de socialistiese partij (PSOE) meemaakte, vertelde dat een jonge enthousiasteling nog een keer het "España mañana, sera republicana" inzette. Het presidum was even verstomd van schrik, zette toen snel de Internacionale in. En, aldus de zegsman, dat was de eerste maal dat ik de internacionale hoorde zingen, niet om republikeinse gevoelens uit te drukken, maar te onderdrukken!

Hoe is dit alles te verklaren? Eigenlijk vrij eenvoudig. De politieke veranderingen naar een parlementaire demokratie zijn het sluitstuk en het gevolg van veranderingen in de Spaanse samenleving en in de ekonomiese verhoudingen. Veranderingen die men kan samenvatten met: kapitalistiese modernisatie. Het is een proces dat zich al 15 - 20 jaar in Spanje aan het voltrekken was. Ekonomies met het opheffen van de autarkie, en allerlei kapitaal (vooral buitenlands kapitaal) belemmerende wetten, voorschriften en bureaukratiese regels, die de vrije ontplooïng van dit kapitaal belemmerden. Het regime van Franco was eigenlijk al een sta-in-de-weg voor de rechtse krachten (niet de ultrarechtse) in Spanje zelf; krachten die zich uitstekend herkennen in de huidige minister-president, Suarez, diens centrum-achtige partij en vooral diens politiek. En de "linkse" partijen, socialisten en kommunisten, met de door hen in hoge mate gekontroleerde vakbewegingen sluiten zich hier geheel bij aan, ook hun politiek is kapitalistiese modernisatie, hun "alternatief" een zaak van nuances. Franco is voor hen voltooid verleden tijd, zij zijn alle Europees.

SOCIALE BASIS

De sociale basis van de machthebbers in Spanje is niet zozeer veranderd als wel verbreed. Ook de "socialisten en kommunisten zijn in de eerste plaats partijen van nieuwe groepen uit de bourgeoisie, intellektuelen, mensen die direkt van de staat afhankelijk zijn enz. Zij willen macht, niet tegen het systeem, maar binnen het systeem, en hoewel ze buiten de regering staan, hebben ze al veel macht verkregen.
Het is merkwaardig dat alle diskussies over het Eurokommunisme die in Nederland en elders plaatsvinden, volstrekt anti-marxisties (en vanuit marxisties standpunt gezien volstekt onwetenschappelijk) zijn. Iedereen praat over uitspraken en geschriften (en die van Carillo bevatten eigenlijk weinig nieuws in vergelijking met wat hij tien jaar geleden schreef) maar niemand vraagt: hoe liggen de klasseverhoudingen en wat is de positie van de kommunistiese partij daarin? Maar in feite zijn degenen die in Europa over Eurokommunisme praten uit de sociale groepen afkomstig waarop Carillo en zijn CPE steunen en ten dele vertegenwoordigers: niet de arbeiders maar de nieuwe intellektuele middenstanders die steun en macht verwerven en zoeken via de staat en bureaukratiese strukturen die *naast* maar niet tegenover de kapitalistiese ondernemingen staan. De praktijk van het Spaanse Eurokommunisme is de bewuste steun -niet alleen uit opportunisme, maar uit reëel sociaal en politiek belang en perspectief- van het huidige regime. Wij verdedigen de koning, het vaderland en de godsdienst, roept Carillo in interviews uit.
In feite zou hij niets liever willen dan samen met Suarez de regering vormen. Maar dat zou aan beide kanten tot gezichtsverlies leiden en het gevolg is een gentlemenagreement, een stilzwijgend akkoord. De officiële voorkeur van de kommunisten gaat uit naar een regering Suarez met socialisten en kommunisten. Als dat niet mogelijk is dan Suarez met de officieuze steun van de CPE. Of anders Suarez maar alleen. En tenslotte liever nog een nationale regering waaraan ook de direkte erfgenamen van Franco (de Volksalliantie) deelnemen dan een brede de koalitie met Suarez en de socialen. Want in dat laatste geval vallen de kommunisten lelijk uit de boot, en *in* de boot zitten, dat is de inhoud van het Eurokommunisme! De vrijheid die partijleden hebben

gekregen, de diskussie die er bestaat, is inderdaad reëel, maar het is typies de vrijheid die in en rond elke gewone -burgerlijke of verburgerlijkte-partij bestaat. Het is reëel, een enorme vooruitgang bij het Stalinistiese verzwijgen, maar het sluit politiek gemanouvreer en manipuleren allerminst uit. Het terrorisme is de grootste vijand van de Eurokommunisten, de politie- en het leger de beste vriend, die men bewierookt als het maar even kan. Op de eerste pagina van het eerste nummer van de kommunistiese-partijkrant MUNDO OBRERO dat op 21 november als dagblad verscheen, staat een foto van een meisje uit één van de armoewijken van Spanje. Ze heeft een boek in haar hand. Het onderschrift luidt: "Dit meisje (...) omgeven door ratten en kou, kan daar aan ontkomen met het boek dat zij in haar handen heeft en dokter worden, of kosmonaute of eenvoudig een arbeidster. Honderdduizenden vechten opdat een wet der wetten, een heilig boek van de vreedzame overeenstemming en de vrijheid, dit volk uit de ellende en de onwetendheid haalt". Het boekje is niet van Marx of Lenin, zelfs niet van Carillo, het is de ontwerpgrondwet van de Koninklijke Spaanse demokratie, en het plaatje zegt meer over de inhoud van het Eurokommunisme dan in de geschriften van Carillo te vinden is.
En de socialisten dan?; de PSOE van Felipe Gonzalez? We kunnen er kort over zijn, want het is van hetzelfde laken een pak. Beweerde Felipe Gonzalez eerst dat zijn partij eigenlijk te links was voor de Socialistiese Internationale, nu zit hij volledig op de lijn van de meest rechtse partij in die Internationale, de Westduitse van Helmuth Schmidt. "Helmut Gonzalez", werd er al spottend opgemerkt in Spanje. Han Lammers zou een nog beter voorbeeld zijn. En daarbij is de PSOE een partij waarin de Lammersen nauwelijks enig tegenwicht ondervinden. Er zijn zelfs vrij veel mensen in te vinden die ook tijdens Franco politiek aktief waren in diens jeugdbewegingen.
De konsensus - de overeenstemming - waarop o.a. de konstitutie berust is dus heel reëel en heel breed... aan de toppen, maar berust op uitsluiting van alle invloed vanuit de basis. De jonge Spaanse demokratie is ouderwets: demokratie zonder participatie. De partijelites zoeken hun kracht niet in het aktiveren van de Spanjaarden maar bij elkaar: de konsensus van de elites. Zij vormen een hecht en stabiel bolwerk. En dit ondanks de grote spanningen in Spanje - één miljoen werklozen, waarvan slechts een derde ondersteuning krijgt; aanslagen van de ETA; politieoptreden; pogingen tot samenzwering in het leger; en een nog steeds met heimwee vervulde groep Francogetrouwen die op hoogtijdagen enkele honderdduizenden op de been kunnen krijgen, waaronder zelfs veel jongeren. (Maar, typerend weer voor de modernisatie, bij die jonge fascisten ziet men meisjes die het blauwe fascistenhemd kombineren met een spijkerbroek).
Het symbool van de konsensus is het sociale pakt van Moncloa. Gesloten tussen de partijleiders, zonder enige inspraak, zelfs niet van de parlementsleden en buiten de vakverenigingen om! Besloten werd tot een volstrekte sociale vrede. Iedereen vond het prachtig, ook in Nederland. De kommunistiese vakbeweging (commissiones Obreras) en de socialistiese UGT aksepteerden het en hielpen mee. Ik heb, zei een Spanjaard, nog nooit zo veel en zo lovend over een pakt horen praten, zonder dat er ooit bij verteld werd wat er nu eigenlijk in stond.

SYNDIKALISTEN

En de anarchistiese en syndikalistiese beweging in Spanje? Het feit

dat de anarcho-syndikalistiese CNT *bestaat* in Spanje, en meteen meer leden heeft dan alle anarcho-syndikalistiese organisaties in de wereld bij elkaar, is op zichzelf al een opmerkelijk feit. De CNT is terug met zijn syndikaten, met zijn uitgaven, en er hebben zich een 250.000 leden aangemeld.
Dat wil zeggen dat de CNT ook bestaat als een werkelijke vakorganisatie. Maar nergens, zoals vroeger, in een dominerende positie. De CCOO (Commissiones Obreras) en de UGT zijn veel groter. Al is het op zich zelf een gunstig feit dat de kommunisten er niet in geslaagd zijn via de Commissions Obreras (de arbeiderskommissies) het oude falangistiese apparaat over te nemen en daarmee een monopolie over de vakorganisaties te krijgen en de arbeiders geheel te kontroleren, het optreden van UGT en CCOO samen remt de arbeidersbeweging, breekt stakingen, en tracht deze in te passen in de bureaukratiese apparaten. Toch zijn er veel stakingen, die door de CNT steeds ondersteund worden en waarover de CNT-bladen schrijven. De overige pers besteedt er - evenals vroeger! - zeer weinig aandacht aan. Een frappant voorbeeld is de staking van de benzinestationsbedienden in Barcelona. De stakers vinden ondernemers, staat, politie, UGT en CCOO in een verenigd front tegenover zich.
Veel kwalijker is voor de CNT dat er ernstige interne moeilijkheden zijn. Tussen ouderen en jongeren, moeilijkheden uit de verbanning die overwaaien, stromingen en richtingen. Een nationaal kongres heeft de CNT nog altijd niet gehouden en op het ogenblik loopt het ledental eerder terug dan dat het toeneemt. Ook de CNT is niet ontkomen aan de ontgoocheling die onder alle stromingen in Spanje te merken is. Het enthousiasme en de participatie zijn veel minder geworden dan in het eerste jaar na Franco's dood. Naast -en ten dele ook in de CNT- ontwikkelt zich een libertaire, anti-autoritaire stroming, die analoog is aan hetgeen zich elders in Europa sedert de jaren '60 ontwikkeld heeft. Een anarchistiese "geest" en een prakties handelen op allerlei terreinen, maar los van de oude vakbewegingsopvatting en tendele ook los van de arbeidersklasse. In Spanje is deze stroming sterk merkbaar, o.a. in tijdschriften als *Bicicleta*, het satiriese *Ajoblanco*, *Historia Libertaria*. Juist omdat door de konsensuspolitiek allerlei zaken weer genegeerd worden, is er veel te doen buiten de arbeidersstrijd in engere zin. Het optreden van de politie tegenover gearresteerden is nog altijd even bruut; politieke bannelingen uit Latijns-Amerika voelen het asielrecht steeds meer bedreigd; de vrouwenbeweging stelt heel terecht dat de vrouw nog steeds slachtoffer is: haar recht op gelijkheid wordt ook in de nieuwe grondwet ontkend; ekologies is er veel te doen in Spanje; de strijd in de wijken van de grote steden. In al deze zaken is óók Spanje "Europees", dezelfde problemen, maar vaak nog groter. Het ergste probleem is wel de ellende van de werklozen in het Zuiden. (De werklozen zijn nauwelijks georganiseerd, het lidmaatschap van de vakbond hangt heel sterk samen met het hebben van werk). Ouderwetse hongeroproeren achten sommigen niet uitgesloten. Het vormt, met de Baskiese kwestie en de toch altijd aanwezige mogelijkheid van onrust in het gruwelijk reaksionaire leger, een bedreiging van de prachtige harmonie die Mundo Obrero bezingt.
Interessanter dan de grondwet blijft echter de ontwikkeling van de libertaire beweging, zowel in als buiten de CNT, ook al kan men volstrekt niet verwachten dat Spanje in de wereld van het anarcho-socialisme spoedig weer die bijzondere plaats inneemt, die het in vroeger

tijden innam. Daarvoor is ook de Spaanse arbeiderswereld te Europees geworden.

Rudolf de Jong

"EUROPESE KULTUUR": WAT IS DAT EIGENLIJK?

Het lijkt een vanzelfsprekende zaak, om over 'Europese kultuur', 'Europese geest', de 'Europese mens' en wat dies meer zij, te spreken. Daarom is het van belang, een poging te doen om te achterhalen, wat de al dan niet bewuste motieven zijn van degenen, die met deze begrippen schermen. Waarom heeft men het over 'Europa' en wat bedoelt men ermee? Wordt er wel altijd hetzelfde mee bedoeld?

Voor historici en aardrijkskundigen is er nauwelijks twijfel aan 'Europa'; beroemd is de *Geschiedenis van Europa* van H. Pirenne (geschreven in 1917), waarin geen woord over wat dat 'Europa' dan wel is; nog vijftien jaar geleden kregen we een boekenweekgeschenk, geschreven door de historikus J. Presser *(Europa in een boek)*, waarin ōōk hij geen moeite blijkt te hebben met het begrip 'Europa'. Eventueel is de afgrenzing van Europa misschien wat moeilijk: als werelddeel loopt de grens ervan dwars door een aantal landen heen, maar dat is bijkomstig. Ook histories zijn er wat problemen: horen Israël en Noord-Afrika er nu wel of niet bij? Voor het geheel van de 'Europese kultuur' is dit niet relevant, daarom staan de hoofdlijnen vast; het is de kombinatie van Griekse kultuur en Christendom, doorwerkend in de Romeinse kultuur en de Germaanse wereld. De Nederlandse dichter Marsman symboliseerde Europa derhalve als "de griekse tempel en het christelijke kruis..."

De bron van dit Europa-beeld ligt kennelijk in de Middeleeuwen; toen was Europa één. Ook al was dit niet voldoende in de politiek gerealiseerd, dan toch wel in godsdienstig en kultureel opzicht, met de paus als centrale figuur. Europa omvatte toen de gehele beschaafde wereld, en daarbuiten woonden de barbaren. De middeleeuwse kruistochten zijn een duidelijk symbool van die eenheid van het christelijke Europa tegenover de heidenen. Tegelijk hebben de kruistochten echter voor velen de ogen geopend voor andere kulturen; voorlopig was dit alleen nog maar aanleiding om het eigene van Europa meer te benadrukken. Dit bleef heel lang zo, ondanks steeds grotere onderlinge tegenstellingen en konflikten: nu eens lag het zwaartepunt op het christelijke, dan weer op het Griekse, dan weer op de synthese.

Binnen de grenzen van wat nu nog Europa heet, was men steeds redelijk van elkaar op de hoogte ten aanzien van wat er op kultureel gebied gebeurde, zeker tot 1800, en leken er nog gemeenschappelijke uitgangspunten te zijn. Niet voor niets wordt Goethe wel de laatste grote Europeaan genoemd. Dan worden de tegenstellingen echter zō groot en wordt de traditionele eenheid door de opkomst van het nationalisme zō van binnen uit aangevochten, dat er twijfel gaat ontstaan aan het voortbestaan van het kulturele Europa - er wordt gesproken van een krisis. Niemand heeft dit duidelijker gesignaleerd in de 19e eeuw dan Nietzsche. Enerzijds konstateert hij het verval van de traditonele

waarden en gezichtspunten - er dreigt een Europees nihilisme; anderzijds droomt hij van een toekomst voor een hogere Europese kultuur en ziet hij zich en eventuele geestverwanten alvast als die toekomstige Europeanen (hij spreekt telkens van 'Wir Europaëer'). In de 20e eeuw wordt het geluid dat Europa ondergaat steeds sterker en veelvuldiger; op allerlei terreinen wordt die naderende ondergang gezien, vaak zonder een toekomstperspektief te kunnen bieden. Van Spenglers *Ondergang van het Westen* tot aan Husserls *Krisis der europese wetenschappen* is er een hele skala van deze pessimistiese stemmen.
Wie zijn nu de boosdoeners? Door wie wordt Europa bedreigd? In eerste instantie gaat het om machten van buiten. Daarbij moet vooral bedacht worden, dat het hele hanteren van het begrip 'Europese kultuur' samenhangt met het zichzelf in wezenlijke dingen bedreigd voelen. Tegenover (veronderstelde) vijandige machten wordt de vlag van Europa gehesen en wordt een innerlijke eenheid van Europa gesuggereerd. Het begon met de Turken in 1683: ze stonden al voor Wenen en werden als de grote bedreiging gevoeld voor het christelijke Europa. In onze tijd zijn het bij toerbeurt de Amerikanen of de Russen, of eventueel allebei. In de dertiger jaren had men er de mond vol van. Daarbij kwam dan ook nog de bedreiging van binnenuit. Naar gelang men politiek links resp. rechts was, zag men die bedreiging voor Europa van rechts resp. van links komen. De nazi's zagen in de verdorven en verwekelijkte humanistiese stromingen het verval van Europa, de klassiek ingestelden zagen de bedreiging voor Europa juist van nazistiese kant komen. 'Duitsland strijdt voor Europa op alle fronten' was lijnrecht tegengesteld aan de oproepen tot bezinning op de traditionele Europese christelijk-humanistiese kultuur. Van dit laatste hebben we een mooi voorbeeld in Nederland: het handboek *Europese geest*, in 1938 uitgegeven, en met groot sukses nog net herdrukt in 1941. Banning schrijft in het voorwoord van de vierde druk (1962), dat het voor het eerst verscheen 'toen "de Europese geest" ten diepste werd bedreigd, van binnen uit' en hoopt, dat het opnieuw de weg vindt 'tot hen, die Europa's geestelijk bezit zich willen toeëigenen'. Bierens de Haan begint in het eerste artikel van dit boek met de stelling dat er een 'Europese geestesbeschaving' is en dat deze voortgekomen is uit de Griekse kultuur: daar ligt het begin van de demokratie, van de literatuur, de filosofie enz. Het christendom is dan niet meer dan een latere variant. Van Peursen, die een aanvullend artikel schreef voor de naoorlogse druk, ziet naast de Griekse bron als gelijkwaardige erflater de Joodse geest: 'De Griek ontdekt de orde van de kosmos, de Jood verneemt Gods stem in de bewogen gang der geschiedenis'.
Uit dit simpele voorbeeld blijkt al, wat bij nadere bestudering duidelijker zal worden: 'Europees' is datgene wat men zélf waardevol vindt en waarvoor men dan de een of andere traditie weet op te duiken. Zeer populair als onheilsprofeet was vóór de tweede wereldoorlog de Spaanse filosoof Ortega y Gasset. In zijn *Opstand der horden* ziet hij de 'Europese kultuur' van binnenuit bedreigd door de massamens en van buiten door het Russies kommunisme: 'Toen het kommunisme in Rusland zegevierde, geloofden velen dat heel het Westen onder die rode stortvloed bedolven zou worden. Wij waren echter van mening, en schreven zulks ook, dat het Russiese kommunisme een vreemde substantie was, waaraan de Europeanen zich niet zouden kunnen assimileren, want zij vormden immers een ras dat zich in de loop hunner geschiedenis met al hun gloed en energie aan de ontplooiïng der persoonlijk-

heid hadden gewijd. 'Toch blijft Ortega een beetje bang, dat de Europeaan' voor het rode geweld zal zwichten en zal toegeven aan de 'slaviese moraal'- dit des te gemakkelijker, omdat "Europa geen moraal meer heeft". Dit alles anno 1933.
Een andere, in Nederland populaire, kultuurfilosoof, P.J. Bouman, heeft ook zo zijn ideeën over Europa, maar is wat minder stellig: 'Achter het Europa, dat ons uit de krant, uit fotoreeksen of filmjournaals, door reizen of televisie-uitzendingen vertrouwd is, staat de verborgenheid van de Europese geest'. Wel meent hij (in 1958) dat de Europese eenwording nodig is, ook op kultureel gebied, al is het niet helemaal duidelijk, wat deze inhoudt. Bij een andere voorvechter van de Europese (of liever wat bescheidener of pragmatieser: Westeuropese) eenwording, de ex-burgemeester van Hilversum, J.J.G. Boot, is het al duidelijker waarom het gaat. Hij meent dat, "willen wij in vrijheid en gerechtigheid leven, ook in Westeuropees verband, het dan noodzakelijk is, het Christendom te aanvaarden als de bron van ons Westeuropees kreatief vermogen". Dat dit voor hem ook de bron voor de apartheidspolitiek is, vermeldt hij er niet bij!
Ik moet zeggen, dat ik me zo langzamerhand steeds minder thuis begin te voelen bij al die mensen, die zo voor de Europese kultuur zijn. Wat zijn nu in feite hun motieven? Wie heeft er steeds zo de mond vol van Europese kultuur? Kennelijk, wie het verleden belangrijker vindt dan heden en toekomst, oftewel: konservatieven. Maar vooral: wie het verleden verloren ziet gaan. Degenen, die over Europese kultuur praten, hebben altijd iets te verdedigen, en voelen zich bedreigd. Op het moment lijken er drie bedreigingen te zijn: 1e) technificering en wat daarbij hoort (belichaamd in 'Amerika'); 2e) het rode gevaar (in 'Rusland' te situeren) en 3e) desintegratie en partikularisme. Vooral in het laatste punt komen de ekonomiese en de sentimentele motieven dicht bij elkaar. Ik zou de drie bedreigingen overigens best serieus willen nemen, maar of dat christelijk-griekse Europa daarop het antwoord is? Het middel lijkt erger dan de kwaal. Misschien heeft Nietzsche het in 1885 al juist gezien (in: *Jenseits von Gut und Böse)*: het proces van de wordende Europeaan 'komt waarschijnlijk op resultaten uit, waarop zijn naïeve begunstigers en lofredenaars, de apostelen van de 'moderne ideeën' allerminst zouden willen rekenen'. Voor Nietzsche houdt het grotere Europese verband het gevaar in van uniformering: 'de demokratisering van Europa is tegelijk een onvrijwillige broedplaats van *tirannen* - dit woord in elke betekenis opgevat, ook in de meest geestelijke'.
Voor mij komen de bedreigingen het meest van degenen, die zo graag 'Europees' denken - tien tegen één, dat ik bedreigd word in mijn eigen waarden en normen door degenen, die op de bres staan voor Europa. Aan wie voor Europa vecht op alle fronten, zou ik daarom willen zeggen: 'doet u voor mij geen moeite'.

Wim van Dooren

DE EUROPESE GERMAANSCHAP

Wie weten wil waar de roep om Europese integratie vandaan komt, kan bij onze buren rechts aardig wat oppikken. Wat onder de Kaisers Wilhelm "Drang nach Osten" heette, smeedde Hitler om tot de ideologie van behoefte aan "Lebensraum" voor de Duitsers. Een van de eerste vertolkers van de Europese Gedachte was Franz Joseph Strauss, die kort na de nederlaag met zijn plan voor een Europese Verdedigings Gemeenschap (EVG) kwam. De enige voorwaarde voor Duitse deelname was het toestaan van Duitse herbewapening. In dat kader moet het Duitse Europa dan ook beschouwd worden. Voor de Duitsers is de arrogantie van de Europese Gemeenschap -terwijl het grootste deel van Europa daarvan willens en wetens blijft uitgesloten- een diplomatieke omweg naar het oude doel, namelijk dat van de Europese Germaanschap.

Het grootste Wagneriaanse liefdesavontuur, zoals de Europese eenwording in de Duitse versie wel omschreven wordt, is in alle opzichten een produkt dat het Duitse revanchisme welkom is. Adenauer en zijn Minister für besondere Aufgaben (later minister van defensie) Strauss blijken -in tegenspraak met hun jarenlang volharde ontkenningen- al in 1948 de eerste voorbereidingen te hebben getroffen voor "de opbouw van een Westduitse (!) Wehrmacht (!)". Zij hadden generaal Speidel opgedragen een gedachtenbepaling over de vergelijkbare sterkte van de Europese legers en voorstellen voor een Duitse bijdrage aan de Europese verdediging op papier uit te werken (1). Dit is maar één van de overduidelijke aanwijzingen dat de revanchisten reeds lang vóór het begin van de Koude Oorlog en ver vóór de feitelijke deling van Duitsland op een Europees bondgenootschap met uitsluitend de westelijke geallieerden aanstuurden en een integratie van de westelijke zones van Duitsland in een Westeuropese alliantie (2). Zo'n gegeven en de feiten waar het op berust is van vergaande strekking, en het zal nog wel jaren duren voor het geschiedenis-onderwijs (dat trouwens ook tegenwoordig vrijwel nergens aan na-1945 toekomt) er aan zal moeten geloven. Het betekent bijvoorbeeld, dat de deling van Duitsland heel andere oorzaken en in feite een vanuit het Westen vooropgezette bedoeling heeft gehad. Tenslotte wordt daarmee ook de opgefokte Ostpolitik van het CDU-CSU-regime -tot in de tweede helft van de zestiger jaren- als pure integratiepolitiek ontmaskerd: integratie van de Bondsrepubliek in de NAVO, in ruil voor soevereiniteit (laatste voorwaarde: Notstandsgesetze) én integratie van de werkelijke problemen in het binnenland (waaronder: herbewapening, het uitblijven van een nazi-zuivering, verbod van de kommunistiese partij, de immigranten-stroom uit de DDR, kompensatie van "de verloren gebieden" etc.). Zo sluit de Ostpolitik (Hallstein-doktrine) netjes in het rijtje van de Drang nach Osten (Kaiser Reich), Lebensraum (Dritte Reich), Europäische Verteidigungs Gemeinschaft (Adenauer). Er is weinig fantasie voor nodig, te bedenken waarom na het koncept van de Europäische Wirtschafts Gemeinschaft (E.W.G. =E.E.G.) inmiddels ook dat van het Europäische Monetaire System (E.M.S.) de toetreding van Griekenland, Portugal en Spanje tot de E.E.G. en tenslotte een vergaande politieke eenwording

van dât Europa in West-Duitsland warme aanbeveling vindt.

MILITAIRE BELANGEN

Zoals het eerste Europese plan van Duitse zijde, de E.V.G., de Duitse herbewapening moest bewerkstelligen (die de Amerikanen alleen onder eigen supervisie, de NAVO, konden toestaan), zo is niet onaannemelijk dat het Duitse streven naar een sterk Europa -waarbinnen de Bondsrepubliek ekonomies al de sterkste is- tegelijk streven naar een militair sterk Duitsland is. In dit verband is de enorme industriële, wetenschappelijke en politieke aktiviteit die West-Duitsland op het gebied van de kernenergie aan de dag legt, veelzeggend genoeg. De nauwe relaties die de Duitsers in dat kader onderhouden met landen als Zuid-Afrika en Brazilië wijzen erop, dat de belangstelling niet zozeer de vreedzame, civiele toepassing van de kernfysika betreffen, maar dat het gaat om een eigen toegang tot de grondstof uranium. Het koste wat kost doorzetten van de ontwikkeling van de snelle kweekreaktor (Kalkar), terwijl de Amerikanen daar al mee gestopt zijn uit ekonomiese overwegingen, moet de volgende fase in de produksie van het Duitse kernwapen veiligstellen: de aanmaak van plutonium. En via het ultracentrifugesysteem is West-Duitsland ook in staat uranium te verrijken tot de voor atoombommen benodigde graad. De Nederlandse en Engelse deelname aan Urenco is zoals bekend nauwelijks meer dan een formele bijdrage; de ultracentrifugefabriek in Almelo is dan ook een Duitse. Hij staat alleen niet in Duitsland zelf omdat de BRD volgens het Verdrag van Parijs niet op eigen grondgebied brandstof voor kernwapens mag produceren.
Een aardig voorbeeld van Europese samenwerking op z'n Duits. Als een Europese Kernmacht op die manier moet worden opgebouwd, is een waterdicht verdrag geen overbodige luxe. Maar het Urenco-verdrag kan in 1980 door één van de partners worden opgezegd en het Non-proliferatie verdrag heeft de BRD ook al de nodige ontsnappings-klausules geboden om kerntechnologie op eigen houtje te exporteren (3).
Gegeven de situatie, waarin de konventionele militaire bijdrage van West-Duitsland aan de NAVO 340.000 van de in totaal 730.000 manschappen bedraagt en waarin de konventionele militaire produksie van West-Duitsland (met onder meer de Leopard-tank) de hoogste is van West-Europa en tegelijk de meest geavanceerde (het V-2 programma wordt door een Duits konsortium -ook weer buiten het eigen grondgebied- in een afgesloten provincie van Zaïre voortgezet) en gegeven de situatie, waarin de Duitse kerntechnologie de atoombom binnen handbereik heeft, terwijl met de toenemende ontspanning tussen Washington en Moskou de garantie van de Amerikaanse atoom-paraplu voor de BRD vermindert, is het onmogelijk langer te ontkennen dat West-Duitsland onafhankelijk van de NAVO en van een Verenigd Europa volstrekt eigen militaire pretenties kan ontwikkelen.

EKONOMIESE BELANGEN

De basis van die Duitse militaire macht, die ook een uittreden uit het Atlanties bondgenootschap mogelijk maakt, is natuurlijk van ekonomiese aard. De gemeenschappelijke Europese markt, eerst voor kolen en staal, later voor de gehele produksie en handel in het E.E.G. -verdrag gaf de Bondsrepubliek de expansieruimte die door de deling van Duitsland was weggevallen. Evenals de militaire is de ekonomiese

Duitse macht echter louter nationaal georganiseerd. Het belang van Europa voor West-Duitsland is ekonomies gezien vrijwel steeds een afzet-markt belang (daarom ook het Duitse pleidooi voor toetreding van Griekenland, Portugal, Spanje); de afhankelijkheids-relatie is voor de leverancier toch altijd het meest komfortabel.
De ekonomiese kracht van West-Duitsland berust op een industriële basis (chemie, elektronika, auto- en machineproduksie) met een grote exportkapaciteit. Na de Verenigde Staten neemt de Bondsrepubliek de tweede plaats in op de wereldhandelsranglijst. De dominante positie in de Europese Gemeenschap is manifest (4). De Duitsers fourneren een derde van het E.E.G.-budget en beginnen vanuit die positie in toenemende mate eisen te stellen aan het binnenlands beleid van lidstaten als Italië. Helmut Schmidt duldt geen kommunisten (In Italië 35% van de stemmen) in de regering van een door hem gesubsidieerd land. Een praktijkvoorbeeld dat de Duitse wens tot politieke integratie van Europa kan verhelderen, het diktaat is simpel.
In een Europese Monetaire Unie zal de Duitse mark de toonaangevende rol spelen. De bedoeling is in feite de afhankelijkheid van de dollar te vervangen door die van de Dmark met Europese opdruk. De Duitse deviezenvoorraad is 2½ keer zo groot als de Amerikaanse. De Duitse handelsbalans heeft een overschot van bijna 50%. In de Europese Gemeenschap produceert de Bondsrepubliek alleen al 40% van alle staal en elektroniese apparaten, 50% van alle auto's en 65% van de chemiese fabrikaten. Er zijn zes multinationale bedrijven van Duitse aard, die in de BRD een monopolistiese positie hebben en in de aankomende nieuwe lidstaten een dominant marktaandeel.

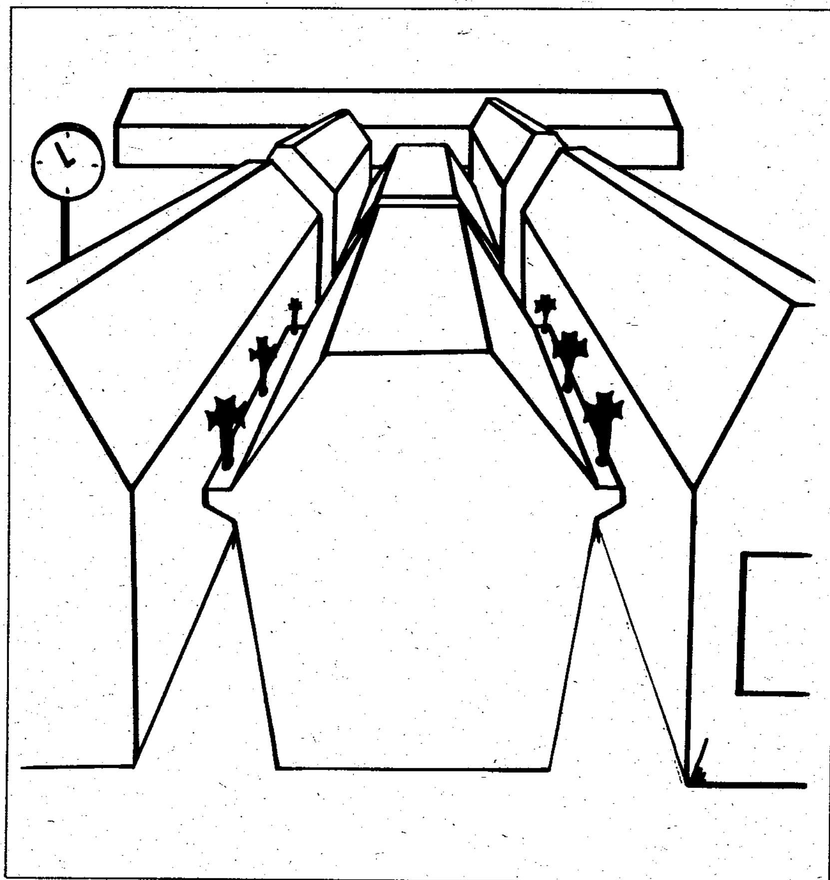
POLITIEKE BELANGEN

Er heeft zich echter in de afgelopen jaren een essentiële wijziging in het karakter van de wereldmarkt voorgedaan, die ook de Bondsrepubliek niet onberoerd zal laten. Het zwaartepunt van de ekonomiese ontwikkeling wordt in toenemende mate verlegd van de westerse metropolen naar de olielanden en geïndustrialiseerde delen van de derde wereld. In de metropolen stagneren een aantal belangrijke bedrijfstakken, zoals de civiele kerntechnologie, terwijl de produksie van duurzame konsumpsiegoederen met dreigende verzadiging van de markt te kampen krijgt. Samen met andere strukturele veranderingen in de produksiesfeer, zoals een nieuwe automatiseringsgolf door de mogelijkheden van de mikro-elektrotechniek (mini-komputers), staan deze ontwikkelingen borg voor langdurige problemen in de westerse landen, met name ten aanzien van de werkgelegenheid. De ekonomiese groei in Europa zal naar alle waarschijnlijkheid voor een lange periode zeer gering blijven, ten hoogste 2,5% tot 1985 en nog minder voor na die periode (5). Naarmate de gevolgen van deze sombere strukturele prognoses zich harder zullen doen gelden door zich reeds aankondigende loonstops, reële loondaling en aantasting van de sociale voorzieningen, zal de klassenstrijd in de metropolen zich verscherpen. In dat licht kan ook het Duitse motief voor een sterkere politieke integratie van Europa beschouwd worden.
De politieke stabiliteit van de burgerlijke demokratiese staat zal meer en meer op de proef gesteld worden, nu de mogelijkheden om maatschappelijke konflikten te verzachten steeds geringer worden. Ook hierin is Duitsland in Europa voorop gegaan. Versterking van de andere Europese staten, versterking van de Europese Staat is van levens-

belang voor West-Duitsland. Maar er zijn méér levens mee gemoeid. Die tellen weer niet mee.

Boudewijn Chorus

(1) Ulrich Albrecht, Die Wiederaufrüstung der BRD, Pahl-Rugenstein Verlag, Keulen 1974.
(2) Nader uitgewerkt in de algemene inleiding van mijn boek, Boudewijn Chorus, Als op ons geschoten wordt..., Pamflet, Groningen 1978. Zie ook Anton Constandse, De jaren der verleugening, Meulenhoff, Amsterdam 1975.
(3) Hans Ramaer, Duitslands greep naar kernwapens, De AS 23/1976.
(4) Vergelijkende cijfers bij L. Metzemaekers, De ekonomiese macht van de Bondsrepubliek, Internationale Spectator 2/1978. Zie ook Constandse, Het sub-imperialisme van de BRD, De AS 23/1976.
(5) Der Spiegel 50/1977, aangehaald bij Harry Janssen, Krisis en repressie, Internationale Korrespondentie 3-4/1978.

BOEKBESPREKINGEN

EKOLOGIE EN MARXISME

Er mag veel aandacht zijn voor het milieu, de publikaties waarin de ekologie politiek-theoreties wordt benaderd zijn nog steeds schaars. Zeker van marxistiese zijde is de ekologie tot voor zeer kort met argusogen bekeken; natuurbehoud werd afgedaan als burgerlijk hobbyisme dat schadelijk was voor de arbeidersbeweging. Momenteel is er een wat veranderde houding onder marxisten te bespeuren en begint men óók daar de ekologie te ontdekken, of beter gezegd: men begint te ontdekken dat Marx onze huidige ekologiese krisis al heeft voorspeld. Dat *Het Kapitaal* in dat geval op een wel zeer speciale wijze gelezen dient te worden, spreekt vanzelf.
Spreekbuis van deze "marxistiese ekologie" is naast de SUN de Ekologiese Uitgeverij (die overigens nuttig werk verricht voor de antikernenergiebeweging). Zo bracht die uitgeverij onlangs een bundel met artikelen over de politieke ekonomie van het milieu, die eerder in Westduitse tijdschriften verschenen zijn. De vertaling is vlekkeloos, maar niettemin is de bundel vrijwel onleesbaar door het bekende marxistiese jargon. Trouwens, de politieke ekonomen van het milieu hebben ons niets te vertellen, of het zou de steeds weerkerende konklusie moeten zijn dat de kapitalistiese produktiewijze wetmatig tot vernietiging van mens en natuur moet leiden. En dat is een gevolgtrekking die op zijn minst mager genoemd kan worden, even mager als de konklusie die de heren van de Klub van Rome ons indertijd te bieden hadden met hun "grenzen aan de groei". In de inleiding van vertaler en redakteur Verhagen wordt gesproken over de noodzaak van een samengaan van milieu- en arbeidersbeweging, maar dat gebeurt pas nadat de milieuaktivisten van het eerste uur de mantel is uitgeveegd over hun gebrekkig politiek inzicht. Kortom, veel geschreeuw en weinig wol.
Zolang van marxistiese kant niet wordt onderkend dat - behalve de onder kapitalistiese verhoudingen gewijzigde *waarde* van de natuur (van gebruikswaarde tot ruilwaarde) - nog andere ontwikkelingen tot de huidige ekologiese krisis hebben geleid, kan men niet van een poging tot analyse spreken. (Waarom overigens niet gewoon "ekologie" in plaats van "politieke ekonomie van het milieu"?) Die "andere ontwikkelingen", welke we kunnen samenvatten onder de noemer *industrialisatieproces*, zijn door Marx toegejuicht en door anarcho-socialisten als Proudhon en Kropotkin met achterdocht en kritiek benaderd. Niemand zal kunnen zeggen dat de laatsten de ekologiese krisis hebben voorspeld, maar dat er in hun geschriften heel wat meer elementen te vinden zijn om tot een koherente ekologietheorie te komen dan in de werken van Marx, lijkt me onbetwistbaar. (HR)
Herman Verhagen (red.), Inleiding tot de politieke ekonomie van het milieu; Ekologiese Uitgeverij, Saenredamstraat 4, Amsterdam/1978; f 9,90.

NAS EN SYNDIKALISME

Er is de afgelopen jaren in Nederland een groeiende belangstelling ontstaan voor de geschiedenis van de eigen arbeidersbeweging. Een uitgave als het *Tijdschrift voor sociale geschiedenis* is evenals een aantal doktoraalskripsies over personen en organisaties kenmerkend voor die interesse. Dat men overigens in andere landen (de VS en West-Duitsland bijv.) al weer een fase verder is en "de andere arbeidersbeweging" aan het bestuderen is, mag hier best gesignaleerd worden. Onder "andere arbeidersbeweging" verstaat men de beweging van ongeorganiseerden, veelal ongeschoolde (trek)arbeiders die in feite een heel andere strijd voerden dan de traditionele vakbonden en alleen bij tijd en wijle steun kregen van de syndikalisten.
Zo'n recente skripsie over een Nederlandse arbeidersorganisatie is die van de Nijmegenaar Jan Sniekers over het Nationaal Arbeidssecretariaat (NAS). Sniekers heeft zich ten doel gesteld een beeld te schetsen van het NAS in de jaren 1927-1932, de tijd dat de marxist Henk Sneevliet deze vakorganisatie in (parlementair-)politieke richting probeerde te koersen. Voor zover ik dat kan beoordelen is Sniekers poging wat dat betreft redelijk geslaagd.
Maar aangezien het NAS als oudste vakcentrale in Nederland op een lange voorgeschiedenis kon bogen (opgericht in 1893), is Sniekers er niet aan ontkomen om uitvoerig de voorafgaande periode te schetsen. Het was een periode waarin het NAS min of meer syndikalisties georiënteerd was en die traditie van anti-parlementarisme en federalisme heeft ook na 1923 (toen de syndikalisten het NAS verlieten en het Nederlands Syndikalisties Vakverbond oprichtten) zijn sporen achter gelaten, zoals Sniekers terecht konstateert. Niettemin lijkt me zijn analyse van dat syndikalistiese NAS heel wat minder suksesvol. Dat hij door het negeren van belangrijke bronnen als de memoires van de anarcho-syndikalist Albert de Jong (indertijd in afleveringen verschenen in het blad *Buiten de Perken* en over enige tijd in boekvorm gebundeld) en de geschriften van de anarcho-syndikalisten Reyndorp en Cornelissen bepaalde gebeurtenissen over- of onderbelicht, is onontkoombaar. Dat hij daardoor óók te weinig oog heeft voor de verscheidenheid aan stromingen binnen het NAS in de periode vanaf de samenwerking met de marxistiese partij van Wijnkoop (1912) tot de scheuring in 1923 (na de machtstrijd tussen marxisten en syndikalisten), is niet eens mijn grootste bezwaar. Veel ernstiger lijkt me dat Sniekers in zijn analyse de indruk wekt, dat hij onvoldoende op de hoogte is met de theorie van het syndikalisme, althans met de kennis en interpretatie daarvan die vanaf cirka 1900 binnen en buiten het NAS na te trekken valt. Sniekers baseert zich merendeels op het uit 1920 daterende artikel van Clara Meijer-Wichmann over het syndikalisme, waarbij hij over het hoofd ziet dat haar pleidooi voor een "nieuw" syndikalisme niet slechts vooruitloopt op Arthur Lehnings anarcho-syndikalisme van 1926, maar evenzeer een reaksie is op het "oude" syndikalisme, zoals dat onder meer in het NAS leefde. Die vorm van syndikalisme werd kort na 1900 al theoreties verwoord door Cornelissen en Reyndorp. Dat de invloed van de theoretici op de praktijk van het NAS overigens vrij gering was, maakt dat aspekt nog eens extra gekompliceerd, maar dat alles komt bij Sniekers helaas niet of nauwelijks uit de verf. (HR)
Jan Sniekers, Het Nationaal Arbeidssecretariaat in Nederland

1927 - 1940 - een revolutionaire vakcentrale met syndikalistiese traditie; Nijmegen/1978; (te bestellen bij de auteur: tel. 080-237001).

TROTZKI EN DE REVOLUTIE IN RUSLAND

Van Gennep heeft in drie paperbacks een herdruk uitgebracht van Trotzki's beschrijving van de Russiese revolutie. Deze uitgave is een reprint van de oorspronkelijke Nederlandse vertaling die in 1936 verscheen, uitgebreid met het voorwoord dat Max Eastman indertijd voor de originele editie schreef, en omvat bijna 1500 pagina's. Trotzki schreef zijn boek rond 1930, kort nadat hij door Stalin verbannen was.
Zeer gedetailleerd beschrijft Trotzki het revolutiejaar 1917. Allereerst de februarirevolutie, vervolgens de radikalisering van deze burgerlijk-liberale omwenteling en tenslotte als klimax de oktoberdagen. Trotzki's geschiedenis van het revolutiejaar is - zoals Albert de Jong ten tijde van de eerste uitgave schreef - de geschiedenis van een "anarchistiese" revolutie, een omwenteling die gedragen werd door het volk en waarop de gevestigde partijen van links nauwelijks greep hadden. Dat beeld is in de afgelopen jaren aangescherpt door studies als die van de Amerikaan Paul Avrich, waarin onder meer de betekenis van de anarchistiese en syndikalistiese beweging in dit radikaliseringsproces wordt geschetst. Bij Trotzki echter zijn de anarchisten ófwel dronken kleinburgers ófwel gedeklasseerde kriminelen, die de bolsjewiki hinderlijk voor de voeten lopen, maar het spontane karakter van de revolutie kan óók Trotzki niet verbloemen. Vanzelfsprekend is volgens Trotzki Lenin de held van de revolutie (en Stalin "een zogenaamde praktikus zonder theoreties inzicht"). Lenin en óók Trotzki zelf beseften dat bijzondere karakter van de Russiese revolutie in relatie tot de marxistiese ontwikkelingswetten, aldus Trotzki en daarmee zijn we beland aan het meest interessante aspekt van deze mengeling van historiese journalistiek, autobiografie en politieke filosofie.
Trotzki verklaart de Russiese "afwijking" van het marxe revolutiekoncept aan de hand van een aantal "wetmatigheden", waarvan "de wet van het voordeel van de achterstand" het meest bekend geworden is. In Nederland heeft de historikus Jan Romein deze als "de wet van de remmende voorsprong" geïntroduceerd, maar in feite was deze wetmatigheid al in 1920 door de radensocialist Anton Pannekoek in zijn kritiek op het leninisme geformuleerd. Dergelijke theoretiese konstruksies van Trotzki zijn het beste bewijs dat de bolsjewiki door de radikalisering van de revolutie werden verrast en slechts door een pragmaties machtsdenken een definitief stempel op dat proces wisten te drukken.
(HR)
Leo Trotzki, Geschiedenis der Russiese Revolutie (3 delen); Van Gennep/Amsterdam, 1978; f 75,--

DE MACHTSPOSITIE VAN ZORGANISATIES

Anarchisten doen zich in velerlei gedaantes voor, soms zelfs in de gedaante van een niet-anarchist, zo meen ik te kunnen zeggen na lezing van het boekje *Dwang om bestwil* van mr. J. Soetenhorst-de Savorin Lohman. Wat kenmerkt een visie tot een anarchistiese? Bijvoorbeeld als het gaat om een analyse en bestrijding van de struktuur

van de opgelegde autoriteit, die het zelfbeslissingsrecht van individuen terugbrengt tot nul. In die bestrijding dient het *opgelegd zijn* van de autoriteit het te ontgelden. Dit is essentieel, omdat anders gedacht wordt dat anarchisten tegen alle vormen van autoriteit zouden zijn. Dat je er namelijk toch nog niet bent, blijkt uit het volgende voorbeeld. Als ziekenhuisverpleging tot de maatschappelijke kosten worden gerekend, kan dan het dragen van een bromfietshelm nog uitsluitend afhankelijk gesteld worden van een individuele beslissing? Het niet beperken van de kans op hersenletsel door zonder helm te rijden, vergroot de kans op hoge kosten die ten laste van de maatschappij kunnen komen. Mag de samenleving in zo'n geval het dragen van helmen (wettelijk) verplicht gaan stellen? Het antwoord daarop luidt zonder aarzeling bevestigend als we te maken hebben met een samenleving die op dwang berust. En dat doet de huidige.
De staat organiseert die dwang; met elke nieuwe regeling breidt hij zijn -relatief autonome- bestaan uit. En ten koste van wat gaat dat? Zodra dwang *soms* op rationele gronden aanvaardbaar is, dreigt het gevaar dat daarmee minder acceptabele vormen van dwanguitoefening onder deze vlag mee varen. Dit gevaar bestaat vooral waar de gelegitimeerde dwanguitoefening is toevertrouwd aan bepaalde instanties zoals wat Soetenhorst noemt de zorganisatie. Een zorganisatie is een organisatie waaraan de alles omvattende zorg van mensen is toevertrouwd. Het betreft hier gewettigde vormen van dwang als gevangenissen, politie, leger, verpleeghuizen, bejaardenhuizen. Soetenhorst spreekt dus over het zogenaamde meso-nivo van de samenleving (het individu vormt het micro-, de staat het macro-nivo). Zij merkt over de organisatie op dat nivo op, dat het recht zich bijna uitsluitend bezighoudt met de instelling en het reilen en zeilen ervan. De rechtspositie van de 'bewoner' (gevangene, bejaarde, patiënt, kind) is in de meeste gevallen niet of nauwelijks geregeld. Aan de zorg van een zorganisatie te zijn toevertrouwd, betekent zodanig aan je lot te worden overgelaten, dat weinig of niets van je individuele beslissingsrecht resteert.
Aan de daarmee samenhangende problemen besteedt Soetenhorst aandacht in haar Dwang om bestwil. De tekst heeft zij daartoe in twee delen (met bijlage) uiteen laten vallen. Het eerste deel schetst een beeld van de gang van zaken rond de aanvaardbaar gemaakte dwang in de (liberale) 'nachtwakersstaat' en in de daarna ontwikkelde (sociaaldemokratiese) sociale verzorgingsstaat. In deel II behandelt zij enkele gevallen, aan de hand waarvan zij haar voorgaande betoog toelicht (o.m. over de electroshock-behandeling).
Geen anarchistiese, wel nuttige lektuur voor anarchisten.
(Th. H.)

Mr. J. Soetenhorst-de Savorin Lohman, Dwang om bestwil; Kluwer/ Deventer, 1977; f 13,50.

ALARM

MILITAIRE DIENSTWEIGERING

Eind november bezette een aantal antimilitaristen van de aktiegroep ONKRUIT het gebouw van het ministerie van defensie in Den Haag. Die bezettingsaksie was bedoeld als protest tegen de op handen zijnde arrestatie van Theo Wolswijk en Willem Bosma, twee dienstweigeraars die welbewust géén beroep gedaan hebben op de wet Gewetensbezwaren Militaire Dienst (GMD). ONKRUIT steunt hen omdat zij dienstweigering als een politieke daad binnen het kader van de antimilitaristiese strijd beschouwen. De aksiegroep ONKRUIT (postbus 7007, Groningen; giro 3446236) richt zich tegen iedere vorm van militarisme en tegen alle autoritaire politiek-ekonomiese systemen.

"Van regeringen, parlementen, politieke partijen, vakbonden, hebben we als antimilitaristen niets te verwachten: Altijd is gebleken dat ze niet bereid zijn of niet in staat zijn een eind te maken aan de produksie van en handel in wapens. Het is verspilling van energie slogans en petities aan hun adres te richten en te denken dat dat op den duur het gewenste effekt teweeg zal brengen. We zullen onze aksies veel meer moeten richten op de mensen die daadwerkelijk bij de produksie van wapens betrokken zijn: de werkenden in de fabrieken en laboratoria. Mensen aanspreken op hun eigen verantwoordelijkheid in deze zaken en ook onze eigen positie en werkzaamheden in de maatschappij krities bezien. Dat betekent minstens het weigeren wapens te maken en daarop betrekking hebbende schadelijke arbeid. Alleen dan kan enige hoop bestaan voor het stopzetten van de oorlogsvoorbereiding. Zonder omwegen stellen wij daarom: soldaten, arbeiders en arbeidsters, staakt! Staakt tegen militarisme en bewapening! Weest solidair, want een handtekening zetten tegen de neutronenbom is beslist niet voldoende!

Zaagt de poten onder het militair-ekonomies systeem weg, dat *hier* werkgelegenheid in de wapenindustrie schept, en *daar*, in de landen van de derde wereld sinds 1945 zo'n 150 door west en oost uitgelokte, aangewakkerde, gevoerde en voor imperialistiese doeleinden gebruikte oorlogen heeft doen ontstaan. Met het evangelie van de werkgelegenheid in de hand wordt dood en vernietiging voorbereid en gezaaid in andere landen. Uiteindelijk zal deze gang van zaken ook onze vernietiging tot gevolg hebben, als er niets ingrijpends verandert.

Weigert elke dienstbaarheid aan oorlogsindustrie, leger en militarisme. Zo niet, dan verdienen we de oorlog die we zelf voorbereid hebben in de wapenlaboratoria, de wapenfabrieken, de kazernes, via belastingen en stembiljetten.

Daarbij moeten we ons goed realiseren dat het militarisme zijn zin en

bestaan ontleent aan sociale en ekonomiese ongelijkheid op nationale en internationale schaal. Militarisme kan alleen doeltreffend bestreden worden, wanneer we tegelijkertijd een eind maken aan kapitalistiese en staatskapitalistiese maatschappijvormen en die vervangen door op vrijheid en sociaal-ekonomiese gelijkheid gebaseerde socialistiese strukturen."

Momenteel bevinden Theo Wolswijk en Willem Bosma zich aldus de aksiegroep *Onkruit* als totaalweigeraars in gevangenschap. Beiden staat een strafrechtelijke procedure te wachten. De verklaring van de libertaire socialist Willem Bosma over de redenen van zijn dienstweigering, die hij besluit met de oproep "Geen man, geen vrouw en geen cent voor het militarisme!", volgt hieronder vrijwel onverkort:

"Op 24 november 1978 ben ik door leden van de Koninklijke Marechaussee opgepakt en overgebracht naar de militaire gevangenis te Nieuwersluis. Ik had geen gehoor gegeven aan de oproep op 7 november in militaire dienst te gaan. Bij aankomst in Nieuwersluis heb ik elk dienstbevel konsekwent geweigerd. Dienstweigering heet dat daar.

"De ondergeschiktheid is de ziel van de militaire dienst." Dat kun je lezen in het reglement voor de krijgstucht. De dienstplichtige "... zal de opvolging van de hem gegeven dienstbevelen en de voor hem geldende dienstvoorschriften niet afhankelijk stellen van zijn oordeel omtrent hunne strekking en doelmatigheid, doch daaraan voldoen te goeder trouw en naar beste weten en kunnen ...", aldus dit reglement. Bevel is bevel dus. Natuurlijk is een dergelijke kadaverdiscipline vereist, wanneer mensen worden gedwongen medemensen te verminken en af te slachten. De krijgstucht staat lijnrecht tegenover het wezen van mens-zijn: het vrij aanvaarden van verantwoordelijkheid. Ik weiger militaire dienst, zoals ik ieder bevel zou weigeren. Het eigen geweten is een hogere maatstaf voor het handelen dan welke wet of tuchtregel ook. Mijn eigen oordeel omtrent strekking en doelmatigheid van een dienstbevel sla ik hoger aan dan dat van een beroepsmilitair. Het is nu eenmaal zo dat het denken van militairen systematies wordt vergiftigd. Door middel van ophitsing en krijgstucht worden soldaten tot heel onzedelijke daden gebracht. Ik weiger op bevel te moorden en te plunderen.

Artikel 194 van de Grondwet eist van iedere Nederlander daartoe in staat - (dus?) alleen mannen - dat hij helpt grondgebied en onafhankelijkheid van het Rijk te verdedigen. De krijgstucht eist verder trouw aan de Koningin. En al moet ik daar nog zo om lachen, de overheid neemt deze uitgangspunten blijkbaar ernstig op. De moderne wapenstelsels maken het echter al bij voorbaat onmogelijk een bepaald grondgebied te verdedigen. De huidige bewapening stelt kwaadwilligen wel in staat het totale oppervlak van de aarde vele malen te vernietigen. Onafhankelijk is het Rijk ook al niet. Zowel politiek als ekonomies gedragen de machthebbers zich slaafs: de Verenigde Staten en de Duitse Bondsrepubliek hebben het hier al aardig voor het zeggen. Militair is 's Rijks onafhankelijkheid helemaal een lachertje. Mijn vaderland zou precies binnen de staatsgrenzen moeten liggen. Als Fries heb ik weliswaar 'n wat bijzondere binding met hen die ook van huis uit Friestalig zijn. Die verbondenheid heeft voor mij gelukkig geen van hogerhand opgelegde gevolgen. Voor de rest is ieder volk mij even dierbaar - van Zeeuwen tot Eskimo's, van Drenten tot Zuid-Molukkers. De verdeel-en-heers-politiek van generaties moorddadige regenten dingt daarop niets af. Vijandige Friezen noch vriendelijke Litau-

ers zal ik met militair geweld tegemoet treden. Scheidslijnen die in de vorm van staatsgrenzen tussen de volkeren zijn getrokken, moeten niet worden verdedigd, maar opgeheven. Vorsten en vorstinnen zullen hun privileges dan wel kwijtraken. Dat is ook hoog tijd.
De staat monopoliseert het geweld.

- Menachim Begin, als Irgun-kommando verantwoordelijk voor de moord op vele onschuldige burgers, ontving dit jaar de Nobelprijs voor de vrede;
- Henry Kissinger, als minister van buitenlandse zaken der VS medeverantwoordelijk voor volkerenmoord in Vietnam en voor fascistiese terreur in Chili, ontving die prijs reeds enkele jaren geleden;
- Andreas Baader, als RAF-lid medeverantwoordelijk voor de moord op verschillende hooggeplaatste Duitsers, werd langdurig gemarteld in de gevangenis van Stuttgart-Stammheim;
- Hannie Schaft, als verzetsvrouw in '40-'45 verantwoordelijk voor de moord op verschillende hooggeplaatste Duitsers, kreeg een plaats op de Erebegraafplaats te Overveen.

Uit bovenstaande willekeurige voorbeelden blijkt, dat er wat betreft geweld met verschillende maten wordt gemeten. Wanneer je als soldaat in oorlogstijd een vijand - meestal een medesoldaat - doodschopt, krijg je daarvoor van staatswege een lintje of een medaille. Wanneer je je buurman een schop geeft, word je opgesloten. Andersom wordt dit belachelijke onderscheid ook gemaakt. Als je buurman je een schop geeft en je besluit niets terug te doen, wordt dat algemeen gewaardeerd. Als je weigert in oorlogstijd een jouw onbekende Pool kapot te schieten, moet je dat met de dood bekopen. Dood door een kogel van vaderlands fabrikaat. Het eeuwige geweeklaag van staatslieden over het toenemende terrorisme is eigenlijk heel erg schijnheilig. En uit de mond van een tot de tanden bewapende regeringsleider als Dries van Agt klinkt het gedrein over verboden vuurwapenbezit zéér ongeloofwaardig. Nog eens: ik weiger principieel op bevel te doden. Bovendien heb ik een afkeer van geweld op zichzelf. Een af en toe opkomende behoefte om er op in te hakken, weet ik steeds snel te ontzenuwen. "Geweld schept steeds meer problemen dan het oplost", heeft Al Jongkind eens gezegd en ik ben het daar van harte mee eens.
Oorlogen worden gevoerd om ekonomies, politiek en strategies voordeel te behalen. Kapitalisme, militarisme en staatsmacht vormen een gebruikelijke drieëenheid. Het gaat toch om het voordeel van een kleine groep rijken en machtigen. In oorlogstijd sterven ze op het slagveld of gewoon in hun huizen, op het land of in de fabrieken. Miljoenen hebben zich laten afslachten op die manier. Meestal ten bate van valse ideologieën en van denkbeeldige vrijheden. Maar ook in "vredestijd" worden we gedwongen kracht en verstand te verkopen aan de oorlogszuchtige elites. Wapenindustrie en wapenhandel floreren als nooit tevoren. Zelfs de grote vakbonden zien in de aanmaak van wapens een manier om de werkloosheid te bestrijden. Men herinnere zich het pleidooi voor de F-16 als vervanger voor de Starfighter. Van vrede is overigens helemaal geen sprake. De strijd wordt alleen niet in Europa gevoerd maar in de Derde Wereld. Die wordt volgestouwd met moderne vernietigingswapens en instrukteurs uit de rijke landen. Nederland doet volop mee: wapenleveranties aan Iran, Indonesië, Argentinië, etc.
Dat de volkeren uit de Derde Wereld zich van het imperialistiese juk

willen bevrijden is logies. Onze steun is daarbij vereist. Het heeft echter geen zin het zogenaamde bevrijdende geweld van de guerilla's toe te juichen en te romantiseren. Sympathiebetuigingen leiden tot niets. Wij zullen de onderdrukkers van de Derde Wereld, die ook onze onderdrukkers zijn, moeten lamleggen. Solidariteit vraagt praktiese daden: dienstweigering op grote schaal, werkstaking in de oorlogsindustrie, om maar wat te noemen.
Dienstweigeraars krijgen geregeld het verwijt te horen dat zij met hun daad vooral de dienstplicht aanvechten en daarmee de komst van een vrijwilligersleger bespoedigen. Een vrijwilligersleger is een nog grotere bedreiging van de demokratie, terwijl ageren ertegen moeilijker is, zo redeneren de kritici. Dat klopt niet helemaal, dunkt me. In het algemeen geldt: hoe sterker de anti-militaristiese beweging, des te minder animo bij de bevolking om zich voor oorlogsvoorbereiding in te spannen. Zo bezien leidt hevige aksie noodgedwongen tot invoering van een krijgsmacht van vrijwilligers. Wanneer we de huidige vredesbeweging stellen tegenover een vrijwilligersleger zie ik het ook somber in. Maar een beweging die afschaffing van de dienstplicht heeft afgedwongen zal ook met een beroepsleger korte metten kunnen maken. Afzien van een radikale standpuntbepaling tegen het militarisme uit angst voor tegenmaatregelen van Defensie werkt verlammend. Het duidt op een jammergenoeg overal aanwijsbaar gebrek aan zelfvertrouwen en strijdbaarheid. Onmacht is het gevolg. Dienstweigering kan - wanneer het massaal gebeurt - die verlamming doorbreken. Vooral door de BVD (Bond voor Dienstplichtigen) wordt gesuggereerd dat dienstweigering een individualistiese en a-politieke benadering verraadt. De BVD wil het leger aan de invloed van de heersende klasse onttrekken om te voorkomen dat het ooit tegen het volk gebruikt wordt. Daarom organiseert de BVD de soldaten in het leger en tracht daar socialistiese propaganda te voeren. De tegenstelling lijkt duidelijk: eigen stokpaardjes berijden kontra het opbouwen van een tegenmacht. Volgens mij is er echter sprake van andere tegenstellingen. Massale dienstweigering getuigt van een breed verzet tegen het militarisme. De organisatie van soldaten veeleer van verzet tegen *bepaald* gebruik van het leger. De BVD meent dat het leger de arbeidersklasse nog wel eens van pas kan komen, bijv. om de kapitalisten van hun troon te stoten. Die gedachte lijkt me nogal naïef en nog gevaarlijk ook: zij gaat uit van een voorhoede-idee. Dat je gewapenderhand een socialistiese staat moet vestigen. Naar mijn smaak is er pas sprake van revolutie als er een ingrijpende sociale omwenteling plaatsvindt, die door prakties de hele bevolking wordt gedragen. Massale dienstweigering en werkstaking zijn tegelijk kenmerk en middel van zo'n ommekeer. Zover zijn we voorlopig nog niet.
Dat dienstweigering maar zo weinig voorkomt, kan ik ook niet helpen. Het tekent wel de malaise - het gebrek aan strijdbaarheid - in de arbeidersbeweging. Als ik daaraan zou toegeven, zou ik mijn overtuiging en idealen negeren. Ik zou in de BVD kunnen vluchten en in de illusie dat met revolutionair soldatengeweld een betere samenleving tot stand kan komen. Vooralsnog ga ik er maar van uit dat de mensen gauw eens wakker worden. Mijn dienstweigering kan daar al een kleine bijdrage aan leveren.
Ik heb in februari 1976 een beroep op de Wet Gewetensbezwaren Militaire Dienst gedaan. Zonder sukses. De heren van de Kommissie van Advies meenden onderscheid te moeten maken tussen politieke overtuiging

en geweten. Een bekend verschijnsel in de parlementaire politiek (vergelijk de daden van de politici maar eens met hun vrome praatjes), maar daarom nog niet minder dwaas. Afijn, ik had mijn gewetensoordeel t.a.v. de dienst vertaald in konkrete politiek-getinte bewoordingen en werd dus niet als gewetensbezwaarde erkend. Van hoger beroep heb ik toen bewust afgezien. Gewetensbezwaarden noch hun bezwaren worden in Den Haag serieus genomen. Van erkenning is nimmer sprake, hoogstens erkent de overheid dat je met je bezwaren binnen het raam van de Wet GMD valt. Wat ooit een verworvenheid van de antimilitaristiese strijd werd genoemd, is al lang verworden tot een handig wetje, waarmee de staat ieder verzet van dienstplichtigen tegen het militarisme kan breken.
Uiteindelijk kies ik daarom bewust voor de principiële weigering welke militaire dienst dan ook te verrichten."

Willem Bosma

Willem Bosma zit in voorarrest (zie Alarm). Aksiegroep Onkruit steunt hem. Daarvoor wordt een manifest geplaatst in de Volkskrant met stellingname tegen militarisme en dienstplicht. Anti-militaristen en vooral ex-dienstweigeraars worden opgeroepen hun naam in deze advertentie te zetten met vermelding van jaar en straf. Bijdrage kosten minimaal f. 20,--.
Snelle reaksies aan Onkruit, p/a Ger Pouw, van Speykstraat 153 te Den Haag. Telefoon 070 - 65 30 34 - Giro 24 311 08

ANTI - VERKIEZINGS KOMITEE

Het Anti-Verkiezings Komitee (AVK), postbus 102217, Tilburg roept op tot aksie tegen de komende Europese verkiezingen. Het AVK richt zich tegen "het verkiezingsorgasme van de eeuw", dat slechts dient als facade, waarachter machten schuil gaan die weinig tot niets met demokratie te maken hebben. Enerzijds zal een dergelijk Europees parlement een politieke legalisatie betekenen voor de praktijken van de multinationals, anderzijds een politieke overheersing van Europa door West-Duitsland, aldus het AVK.

S T E U N F O N D S

Een abonnement op De As gaat m.i.v. 1979 minimaal f 12,50 bedragen. Wij vragen onze abonnees echter om zo mogelijk een hoger bedrag over te maken. Op de acceptgiro's die inmiddels verstuurd zijn, kan ieder een dergelijk bedrag voor het Steunfonds vermelden. Zonder extra financiële steun kunnen wij langdurig werklozen, mensen met een minimuminkomen, studenten, etc. geen reduksie verlenen op het abonnementsgeld.

ENKELE UITGAVEN VAN PAMFLET

A-1 *Grondslagen van het Anarchisme* Anton Constandse 232 blz. f. 15 (Derde druk)
A-2 *Anarchisme van de Daad* Anton Constandse 192 blz. f. 12,50 (Vijfde druk)
A-4 *Bevrijding, een keuze uit het werk van* Clara Meyer Wichmann 204 blz. f. 18,50
B-2 *Als op ons geschoten wordt . . .* Boudewijn Chorus Gewapend verzet in de Bondsrepubliek 150 blz. f. 15 (Tegengifreeks (Tweede druk)
B-3 *Recht & Staat* Thom Holterman 48 blz. f. 4,50 (Tegengifreeks)
B-A *Tegengif* Jaarabonnement op de B-reeks ca. 300 blz. f. 25 Drie à vier teksten per jaar)
R-8 *Platform van de revolutionaire anarchisten* Dielo Trouda (Nestor Machno c.s.) 36 blz. f. 3,50
S-12 *Stadsguerilla in de BRD*: Revolutionäre Zelle (Interview en kommuniqué's) 36 blz. f. 3,50 (Derde druk)
S-13 *Stadsguerilla in de BRD*: Revolutionäre Zelle (Teksten sinds 1977) 36 blz. f. 3,50 (Verschijnt medio 1979)
Q-21 *Michael Bakunin* De AS 21/22 48 blz. f. 4,50
Q-25 *Anarchisme & Organisatie* De AS 25 32 blz. f. 3,50
Q-27 *Bouwen & Wonen* De AS 27 32 blz. f. 3,50
Q-28 *Peter Kropotkin* De AS 28 32 blz. f. 3,50
Q-31 *Miljeu & Macht* De AS 31 32 blz. f. 3,50
Q-35 *Anarchisten en de Staat* De AS 35 32 blz. f. 3,50
Q-36 *Europa?* De AS 36 32 blz. f. 3,50
Q-37 *Wetenschapskritiek* De AS 37 32 blz. f. 3,50
Q-A *De AS* Jaarabonnement op de Q-reeks ca. 175 blz. f. 12,50 (Vijf nummers per jaar, waarvan één dubbelnummer)
Q-77 *De AS* Komplete jaargang 1977 (25-30) 172 blz. f. 22,50
Q-78 *De AS* Komplete jaargang 1978 (31-36) 176 blz. f. 17,50

Deze uitgaven zijn behalve via de boekhandel ook rechtstreeks te bestellen. Dit kan alleen door vooruitbetaling, liefst per giro. Tel de bedragen van de gewenste titels op en vul het totaalbedrag in op de girokaart. Geef linksonder de bestelkodes aan, bijv. A-2 en B-3. Binnen twee weken na ontvangst van betaling sturen wij het bestelde naar het op de kaart vermelde adres.

Stichting Pamflet, Postbus 3199, 1003 AD Amsterdam.
Giro 25 53 850

Anton Constandse - *"VERENIGD EUROPA" : DE VERLOOCHENING VAN EEN IDEAAL*

Thom Holterman - *HET EUROPESE PARLEMENT : EEN SAMENWEEFSEL VAN VERDICHTSELS*

Rudolf de Jong - *SPANJE ANNO 1978: EEN EUROPEES LAND*

Wim van Dooren - *"EUROPESE KULTUUR": WAT IS DAT EIGENLIJK?*

Boudewijn Chorus - *DE EUROPESE GERMAANSCHAP*

Hans Ramaer - *BOEKBESPREKINGEN*

Onkruit/ Willem Bosma - *ALARM*

Prijs van dit nummer bedraagt ƒ 2,50